

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

OBHAJOBA V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

ZPRACOVALA: ALICE SIMAJCHLOVÁ

PLZEŇ, 2015

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, červenec, 2015

Alice Simajchlová

„Dovoluji si tímto poděkovat vedoucí mé diplomové práce, paní doktorce Simoně Stočesové za její přínosné rady ohledně charakteru, struktury a obsahu mé práce.“

Obsah

1	Úvod	1
2	Historický vývoj právní úpravy	3
2.1	Obhajoba v období 1873-1918	3
2.2	Obhajoba v období 1918- 1948	6
2.3	Obhajoba v období 1948-1989	8
3	Vymezení základních pojmů	9
3.1	Trestní řízení.....	9
3.1.1	Fáze trestního řízení	12
3.1.2	Trestní stíhání.....	12
3.1.3	Přípravné řízení	13
3.1.4	Předběžné projednání obžaloby	14
3.1.5	Hlavní líčení.....	14
3.1.6	Opravné řízení.....	15
3.1.7	Vykonávací řízení	17
3.1.8	Zvláštní způsoby trestního řízení	18
3.2	Soudy.....	19
3.3	Subjekty a strany trestního řízení	21
3.4	Obhájce.....	22
3.5	Osoba, proti níž se vede trestní řízení	23
3.5.1	Podezřelý.....	24
3.5.2	Obviněný.....	24
3.5.3	Obžalovaný a odsouzený	28
3.6	Poškozený.....	28
3.7	Zúčastněná osoba	31
3.7.1	Práva a povinnosti zúčastněné osoby.....	31
3.8	Státní zastupitelství.....	32
3.9	Státní zástupce.....	33
4	Obhajoba a postavení obhájce v trestním řízení	35
4.1	Postavení obhájce v trestním řízení.....	35
4.2	Obhájce ustanovený a obhájce zvolený.....	37
4.3	Nutná obhajoba.....	38
4.4	Práva a povinnosti obhájce.....	40
4.5	Zákonný zástupce	41
4.6	Další osoby se samostatnými obhajovacími právy.....	42
4.7	Vybraná judikatura	43
5	Srovnání s vybranou zahraniční úpravou	47
5.1	Obhajoba na poli evropské unie	47
5.2	Obhajoba v Německém právním systému.....	47
5.2.1	Zvolený obhájce.....	48

5.2.2	Nutná obhajoba a ustanovený obhájce.....	48
5.2.3	Práva a povinnosti obhájce	50
5.2.4	Odměna obhájce a náhrada nákladů.....	50
6	Závěr	53
	Resumé.....	55
	Seznam použitých zdrojů	56

1 Úvod

Náplní této diplomové práce je obhajoba v trestním řízení. Důvodem zvolení tohoto tématu je fakt, že obhajoba je jednou z nejdůležitějších složek trestního řízení, při kterém dochází k realizaci důležitého práva na obhajobu. Trestně právní odvětví osobně shledávám jako nejzajímavější oblast práva.

Zákony obecně upravují vztahy ve společnosti. Trestní právo funguje na základě taxativních zásad zakotvených v Listině a v příslušných zákonech. Základním úkolem a prioritou orgánů činných v trestním řízení je ochrana práv každé fyzické i právnické osoby. Právě z tohoto důvodu je postavení obhájce v trestním řízení zcela zásadní.

„České trestní právo je součástí českého právního řádu a odvětvím veřejného práva. Rozlišujeme trestní právo hmotné (materiální), které stanoví, co je trestným činem a jakou sankci za něj je možné uložit, a trestní právo procesní (formální), které upravuje vlastní trestní řízení, tj. procedurální postup orgánů činných v trestním řízení.“¹

Po roce 1989 docházelo k významnému upevnění ochrany a zabezpečení základních práv a svobod jak u obviněného tak u postavení obhájce v trestním řízení. Těmito úpravami došlo k postupnému vyrovnání postavení orgánů činných v trestním řízení.

Cílem práce je seznámit čtenáře s principy obhajoby v trestním řízení hlavně z pohledu obhajoby a obviněného. V jednotlivých kapitolách této diplomové práce projdeme stručně historický vývoj obhajoby v trestním řízení a prameny práva. Dále vysvětlíme základní pojmy týkající se samotného trestního řízení, jeho fází, popíšeme strany a subjekty v trestním řízení jejich práva a povinnosti. Hlavním oddíl práce obsahuje postavení obhájce v trestním řízení a jeho práva a povinnosti. Následně na práva a povinnosti obhájce v českém právním systému navazuje porovnání s vybranou zahraniční úpravou,

¹ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s.19, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

konkrétně s německým systémem s přihlédnutím na právní zakotvení dané problematiky v rámci Evropské unie.

Předpokládaným účelem této práce je tedy odborné shrnutí problematiky obhajoby v trestním řízení a to jak z pohledu historického, tak z pohledu aktuálních právních předpisů trestního práva procesního, stejně tak s užitím odborné literatury. Hlavními literárními prameny pro tuto práci jsou použity publikace *Obhájce v trestním řízení*, jejímž autorem je Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc. a odborné literární dílo Doc. JUDr. Pavla Vantucha-*Obhajoba obviněného*.

2 Historický vývoj právní úpravy

Stejně tak jako u mnohých jiných právních institutů, tak i u advokacie nalezneme kořeny již ve starověkém Římě, kde se s vývojem práva začala u laické společnosti vyskytovat potřeba odborné pomoci. Z původní bezplatné pomoci se postupem času utváří povolání a služba, za kterou se sjednává odměna. Proto můžeme starověký Řím považovat nejen za kolébku práva, ale i samotné advokacie.

Pro samotný historický vývoj postavení obhájce v trestním řízení bylo klíkových několik legislativních počinů, které zásadním způsobem toto postavení vymezovaly.

2.1 Obhajoba v období 1873-1918

Významným legislativním činem, v historickém vývoji trestního práva procesního, bylo vydání trestního řádu z 28. května 1873 (zák.č. 119/1873 ř.z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního), který byl dílem ministra spravedlnosti Julia Gläsera. Gläserův trestní řád byl považován za mimořádně zdařilé legislativní dílo, o čem může svědčit i dlouhá doba jeho účinnosti. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku platil s různými změnami až do roku 1950, kdy byl zcela nahrazen zák.č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním. V jeho kapitole IV. bylo upraveno postavení obviněného, jeho práva povinnosti, jakož i ustanovení o jeho obhajobě.²

Obviněným, dle trestního řádu z roku 1873, byla považována osoba, která byla podezřelá z trestného činu a zároveň, proti níž byl podán obžalovací spis nebo návrh na zahájení přípravného vyšetřování. Viz § 38 zák. č. 119/1873 ř.z.

§ 38

„Ten, kdo jest v podezření nějakého činu trestného, pokládán býti může za obviněného teprv od té chvíle, když byla na něho obžaloba podána aneb návrh učiněn, aby naň zavedeno bylo vyšetřování přípravné.

² JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 54, Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

Za obžalovaného budiž pokládán ten, proti němuž nařízeno bylo hlavní přelíčení.

*Co tento zákon nařizuje o obviněném, vztahuje se také k obžalovanému a k tomu, kdož, jsa činu trestného podezřelý, byl vyslechnut neb k výsledku obeslán nebo u vězení aneb vazbu dán, ač nemá-li dotčené nařízení dle povahy své platnost jen v příčině přípravného vyšetřování.*³

Jako jedno ze základních práv obviněného bylo v ustanovení § 39 trestního řádu z roku 1873 zakotveno právo obviněného vzít si ve všech trestních věcech obhájce. Obviněný si mohl obhájcem zvolit každého, kdo byl zapsán v seznamu obhájců některé země v tuzemsku. Zvláštností oproti současné úpravě (ne ovšem nepochopitelnou s ohledem na nerovnoprávné postavení mužů a žen v tehdejší společnosti) byla úprava zvolení obhájce osobě nezletilé nebo opatrovanci. Této osobě mohl obhájce zvolit jeho otec, poručník nebo opatrovník, a to i proti jeho vůli (§ 39 odst. 2). Zachováno ovšem zůstalo právo učinit tak i proti vůli mladistvého.

Podobně, jak je tomu dnes, měl obviněný právo zvolit si více obhájců, avšak v hlavním přelíčení tím nebylo zmnoženo počtu závěrečných řečí. Rakouský trestní řád tedy pamatoval na situaci, se kterou současný trestní řád při zvolení vícero obhájců nepočítá. Stejně jak je tomu dnes se obhájce rozlišoval na obhájce zvoleného a obhájce ustanoveného.⁴

V momentě, kdy byl obžalovanému předložen obžalovací spis musel být obžalovaný poučen o svém právu zvolit si obhájce. Bylo i stanoveno, kdy obviněný obhájce mít musel a to v následujících případech:

- a) V hlavním líčení před porotním soudem
- b) Ve veřejném líčení před Nejvyšším soudem o zmateční stížnosti podané proti rozsudku soudu porotního, jde-li o rozsudek krajského soudu, potom pro veřejné řízení před Nejvyšším soudem, jestliže obviněný byl ve vazbě a požádal o ustanovení obhájce
- c) V hlavním přelíčení před soudem stanným
- d) V řízení proti osobám mladistvým

³ Trestní řád z roku 1873

⁴ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 55, Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

- e) V řízení před zemským soudem jako soudem státním
- f) Pro předběžný výslech o tom, zda má být nařízeno pozorování duševního stavu obviněného ve veřejném ústavě nebo ve zvláštním pozorovacím oddělení u soudu.
- g) Pro doručení obžalovacího spisu podaného na osobu nepřítomnou

V případech ustanovování obhájce soudem, bylo postupováno tak, že soud z úřední povinnosti ustanovil obhájce, který bydlel v místě sídla soudu. Jinak tomu bylo tam, kde se nacházel výbor advokátní komory. Jelikož v tomto případě příslušelo označit osobu obhájce tomuto výboru, který tak učinil z řad advokátů či advokátních koncipientů. Ten, kdo byl zapsán v seznamu obhájců a byl ustanoven soudem, měl povinnost obhajobu převzít. Ze závažných důvodů bylo možné obhajobu odmítnout.

Taková rozhodnutí však byla přezkoumávána radní komorou. Obviněný si kdykoliv mohl zvolit obhájce jiného, než který mu byl ustanoven soudem. V takovémto případě zanikla povinnost obhajoby obhájce ustanoveného soudem.

Ve fázi přípravného vyhledávání a vyšetřování měl obviněný, který byl vzat do vazby, též právo zvolit si právního poradce, se kterým se v přítomnosti soudní osoby mohl radit. Se souhlasem vyšetřujícího soudce nebo radní komory mohl právní poradce nahlížet do spisů nebo jeho částí. Na jeho žádost mu musel být vydán opis zatykače s odůvodněním a taktéž opis soudního opatření, proti kterému obviněný podal opravný prostředek.⁵

Obhajoba se řídila zák.č. 96/1868 ř.z., advokátním řádem, novelizovaným v roce 1906 zák.č. 233/1906 ř.z.. Zmiňovaný Advokátní řád obsáhl při splnění zákonem stanovených podmínek volný přístup k advokacii, což znamenalo absenci jmenování, které doposud náleželo ministru spravedlnosti, ale prokázání následujících kvalifikačních předpokladů k výkonu advokacie.

- a) Domovské právo v některé obci v královstvích nebo zemích
- b) Svéprávnost

⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 56, Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2

- c) Aby kandidát „dokonal studia právnicko-politická a byl po odbytých zkouškách přísných na některé universitě v těchto královstvích a zemích povýše na doktora práv“
- d) Praktická příprava po určenou dobu
- e) Úspěšné složení advokátní zkoušky

Byla ustanovena povinnost sedmileté advokátní praxe, a to na jednoroční praxi civilní a trestní u některého sborového soudu a šestiletou praxi u některého soudu nebo advokáta, přičemž nejméně tři léta musela trvat advokátní praxe.

Advokát mohl zastupovat klienta ve všech věcech soudních i mimosoudních, veřejných i soukromých, a to u všech soudů a úřadů v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených. Dle zákona měl advokát, kromě povinnosti mlčenlivosti, povinnost zastupovat svého klienta věrně, svědomitě a hájit jeho zájmy s patřičnou pílí a dbát tomu, aby nedošlo k poškození cti a vážnosti advokátského stavu. Pro případy porušení povinnosti advokátem byla Advokátní komorou zřízena disciplinární rada, která proti takovému vedla disciplinární řízení. Ukládání sankcí se řídilo disciplinárním řádem z roku 1872.⁶

Dnešní úprava advokacie vykazuje jisté podobnosti s úpravou tehdejší. Advokáti a advokátní kandidáti byli soukromou profesí s vlastní samosprávou.

2.2 Obhajoba v období 1918- 1948

Po vzniku samostatného Československého státu byl v roce 1918 trestní řád z roku 1873 převzat recepčním zákonem č. 11/1918 z. a n., o zřízení samostatného státu československého, jenž prozatímně převzal rakouský a uherský právní řád. K recepci došlo se záměrem zamezit možnému vzniku bezprávního stavu a zastavení celé státní správy v momentě vzniku nového státu.⁷

⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 59, Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2

⁷ SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 43, Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-139-9.

V tomto období se legislativní činnost především soustředila na sjednocení dvoukolejnosti práva platícího na území Československa a dílčí novelizace, kterou byl v oblasti advokacie například zák.č. 40/1922 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech.⁸ Praktická právní služba byla zkrácena z původních sedmi let na šest let, z toho minimálně pět let musela být vykonávána u advokáta. Organizace advokacie byla autonomní. Advokátní komora byla veřejnoprávní korporací s vlastní samosprávou a s vlastními orgány- valnou hromadou a voleným výborem. Sídla advokátních komor byly v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu, v Opavě pro Slezsko a Hlučínsko a v Turč.⁹

V období po Mnichovu nastaly významné zásahy do nezávislosti advokacie, které přinesly právní předpisy přijaté v tomto období. Takovým právním předpisem bylo Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 248/1938 Sb. z. a n., které výkon advokacie značně omezovalo. Stanovilo věkovou hranici pro výkon advokacie na 65 let. Ze závažných důvodu mohla být tato hranice posunuta. Dále pak nařízení vlády ze dne 4.7.1939 č. 136/1939 Sb. z. a n., o právním postavení Židů ve veřejném životě. Židé nesměli být advokáty, jejich advokátní kanceláře byly postupně likvidovány. Omezující charakter mělo i vládní nařízení ze dne 12.9 1942 č. 354/1942 Sb. z. a n., o kárných opatřeních proti politicky nespolehlivým advokátům a kandidátům advokacie.

Ať už z rasových, politických nebo jiných důvodu utrpěla v tomto období advokacie četné nedobrovolné ztráty na svých členech. K zamyšlení jsou slova JUDr. Stanislava Balíka, který ve svém článku v odborném právnickém časopisu Bulletin advokacie uvádí že, „*na počátku perzekuce židovských advokátů nestáli němečtí okupanti, ale k hanbě jich samotných i mnozí doboví čeští advokáti*“.¹⁰

⁸ BALÍK, Stanislav. *Advokacie včera a dnes: vybrané texty z dějin a současnosti advokacie*. 1. vyd. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2000, s. 77, ISBN 80-902627-7-5.

⁹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 60, Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

¹⁰ Balík, S., Poledník, P.: 15 březen 1939, Bulletin advokacie č. 3/2009, str. 7

2.3 Obhajoba v období 1948-1989

Období 50. let je nechvalně známé vykonstruovanými politickými trestními procesy, které měly za cíl upevnit komunistický režim. Obvinění byla co nejtěžší a tresty za ně ukládané co nejvyšší. Právo na obhajobu spolu s lidskými právy prakticky nemělo žádnou váhu. Do umělé konstrukce celého procesu spadalo postavení obviněného, ale samozřejmě stejně tak i postavení obhájce.

Advokacie, co by svobodné povolání, byla v této době omezena dvěma zákony, a to zákonem č. 322/1948 Sb., o advokacii. Advokáti měli být zejména nápomocni státním orgánům. Byly zrušeny soukromé advokátní praxe. Výkon advokacie řídila Krajská sdružení, která měla působnost v určitém obvodu, pro který byla zřízena. Celostátní působnost pak mělo Ústřední sdružení advokátů se sídlem v Praze, které se pak podřizovalo ministru spravedlnosti.

Organizační struktura advokacie byla doplněna zákonem č. 114/1951 Sb., zákona o advokacii. Byly zřízeny advokátní poradny s Ústředím advokátních poraden v Praze. Tyto advokátní poradny pak ovládaly veškerý výkon advokacie na území Československa. Vrchní dohled pak náležel opět ministru spravedlnosti. Soukromý výkon advokacie byl zakázán a nikdo neměl oprávnění vykonávat právní pomoc výdělečně. Advokátem se mohl stát občan Československa, který měl právnické vzdělání, byl bezúhonný a v neposlední řadě oddaný lidově demokratickému zřízení. Na výkon advokacie bylo tedy pohlíženo jak z politického hlediska tak z ideologického. Bylo zrušeno právo advokáta na odměnu za právní služby. Určitý okruh advokátů se mohl ve výkonu svého povolání realizovat jen v určitém okruhu záležitostí- byly vytvářeny seznamy advokátů, ve kterých byla vymezena způsobilost rozhodovat jen v určitých věcech například politicky kriminálních.

Základní principy organizace advokacie, zavedené výše uvedenými zákony, zůstaly zachovány v podstatě až do roku 1989 i po přijetí dalších právních předpisů upravujících organizaci a výkon advokacie, zejména zákon č. 57/1963 Sb. a zákon č. 118/1975 Sb.¹¹

¹¹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s.64, Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

3 Vymezení základních pojmů

Tato kapitola se zaměřujeme na vymezení základních právních pojmů spjatých s obhajobou v trestním řízení. Popisují průběh trestního řízení z hlediska postavení obviněného. Dále zde jsou vysvětleny pojmy, jako je samotné trestní řízení, obhajoba, nutná obhajoba. V tomto bloku se také zaměříme na osobu, proti níž se vede trestní řízení a na její postavení v průběhu jednotlivých fází procesu trestního řízení.

3.1 Trestní řízení

Účelem trestního řízení je v souladu se zákonem odhalit pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu podle hmotného práva. Prameny trestního práva procesního můžeme rozdělit do tří základních skupin a sice:

- Prameny národní
- Prameny práva EU
- Prameny mezinárodní¹²

Trestním řízením rozumíme takový postup, který je upraven zákonem (trestní zákon a vyplývá z trestního řádu §12). Trestní řízení je nejčastěji chápáno jako právní úkon, jehož výsledkem je odhalení trestného činu, usvědčení pachatele trestného činu, následné vynesení rozsudku. V neposlední řadě má trestní řízení za cíl upevňování zákonnosti a prevence proti další trestné činnosti.

Můžeme shrnout, že hlavním cílem trestního řízení je objasnění následujících otázek a případné zajištění výkonu trestu:

- Objasnění trestného činu – zjištění skutku
- Odhalení pachatele
- Řádné posouzení skutkové podstaty činu
- Vynesení trestu či uložení ochranného opatření
- Zajištění výkonu trestu

¹² CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

Trestní řízení můžeme v obecné rovině definovat, jako zákonem upravený postup příslušných orgánů, které mají za úkol odhalovat, stíhat, rozhodovat o vině a nevině a vynést rozsudek o určitém protiprávním jednání pachatele. Tyto orgány se v dnešní právní terminologii nazývají orgány činné v trestním řízení. Jde o orgány státu: policie státní zastupitelství a soudy. Základem trestního řízení, jako procedurálního postupu, je na základě důkazů zjistit (dokázat), zda-li došlo ke spáchání trestného činu. Zjistit jeho pachatele a uložit mu trest. Trestní řízení je tedy procesem, který se skládá z určitých úkonů, jejichž cílem je odhalení trestného činu, jeho pachatele a pachatelovo potrestání.¹³

Při procesu trestního řízení je potřeba dbát množství zásad a pravidel, jichž se řízení dotýká. Soubor těchto základních zásad působí jako komplex pravidel, která se navzájem prolínají, a které tak tvoří základní složku v systému trestněprávních procesních norem. Tento soubor zásad je zakotven jak v trestním řádu, tak v Listině základních práv a svobod.

Základní zásady trestního řízení rozdělujeme z různých hledisek do skupin (jednotlivé zásady jsou aplikovány jak na straně obžaloby, tak i na straně obhajoby). Např. podle Chmelíka a kolektivu:

- zásady obecné: uplatňují se na právní řád jako celek
- zvláštní: - meziodvětvové – např. zásada práva na obhajobu
- specifické zásady: výhradně právně odvětvové – např. zásada legality¹⁴

Obecně jsou tyto zásady chápány jako prostředky dosažení „spravedlivého řízení“ a napomáhají tak naplnění podstaty trestního řízení.

Základní zásady trestního řízení a trestního práva procesního mají tak funkci:

- Zákonodárnou
- Interpretační
- Aplikační
- Trestně politickou
- Poznávací

¹³ SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 100, Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-139-9.

¹⁴ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

- kontrolní¹⁵

V praxi se však můžeme často setkat s chybnou interpretací či snad zaměněním významu jednotlivých výrazů. Tohoto tématu se dotýká Komentář k trestnímu řádu citovaný níže.

„Účelem trestního řízení je i provedení řádného zákonného procesu (tzv. „fair proces“). To nelze zjednodušeně chápat tak, že strany mají právo na spravedlivé řízení. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva „spravedlnost trestního řízení v sobě zahrnuje především zásadu rovnosti zbraní (equality of arms, égalité des arms), tj. zásadu, že každá procesní strana musí mít stejnou možnost hájit své zájmy a že žádná z nich nesmí mít podstatnou výhodu vůči protistraně.

Zásadou rovnosti zbraní není ovšem požadavek spravedlnosti vyčerpán a tato zásada je pouze jedním z dílčích aspektů pojmu spravedlivého procesu (srov. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Delcourt, A-11 (1970).

Procesními zárukami spravedlivého procesu jsou ve smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 6 EÚLP) zejména – právo na veřejnost řízení a rozhodování, právo na přiměřenou rychlost řízení, právo na spravedlivé projednání věci, v rámci kterého se především uplatňují principy rovnosti zbraní, kontradiktornost řízení, přítomnosti při projednávání, odůvodněnost rozhodnutí a v trestním řízení navíc i právo obviněného na seznámení s povahou a důvody obvinění, právo na přípravu obhajoby, právo obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce, právo na výslech svědků proti sobě a na předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch a právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka.“¹⁶

¹⁵ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, s. 52, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3

¹⁶ Šámal, p., Král, V., Baxa, J. Púry, F. *Trestní řád. Komentář*. I.díl. 4. Vydání. Praha C.H. Beck, 2002, s.3

3.1.1 Fáze trestního řízení

Proces trestního řízení se dělí na dílčí fáze podle vývoje řízení. Jako fáze předsoudní je označováno přípravné řízení, které se dále rozděluje na stádium před zahájením samotného trestního stíhání a dále pak na část vyšetřování. Konečnou fází trestního řízení je zajištění výkonu trestu.

Dle aktuálního trestního řádu můžeme trestní řízení rozdělit podle jednotlivých stádií na fáze:

- Přípravného řízení
- Předběžné projednání obžaloby
- Hlavní líčení
- Opravné řízení
- Vykonávací řízení

3.1.2 Trestní stíhání

Fází trestního stíhání osoby, která je obviněná (podle § 160 odst. 1) rozumíme tu část řízení od doručení návrhu na potrestání soudu po zkráceném přípravném řízení (§314 odst. 1) až do nabytí právní moci rozsudku, případně jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé (postoupení věci, zastavení trestního stíhání, přerušování trestního stíhání, podmíněné zastavení trestního stíhání či rozhodnutí o schválení narovnání.¹⁷

„Trestní stíhání se zahajuje vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání (§160 odst. 1) a jeho oznámením (doručením nebo vyhlášením) obviněné osobě. Po nabytí účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. Se však vyskytly pochybnosti, kdy vlastně nastávají účinky usnesení o zahájení trestního stíhání, konkrétně zda zahájení trestního stíhání není spojeno již se samotným vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání, kterým je usnesení o zahájení trestního stíhání, které připouští řádný opravný prostředek, tedy stížnost proti tomuto usnesení bez odkladného účinku (§160 odst.7).“¹⁸

¹⁷ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi,s. 6, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3

¹⁸ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 125, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

3.1.3 Přípravné řízení

V přípravném řízení hraje důležitou roli policejní orgán, jakožto orgán činný v trestním řízení. S vývojem řízení se přidávají další složky orgánů činných v trestním řízení jako je soud a státní zástupce. Přípravné řízení je významným stádiem procesu předcházející hlavnímu líčení, přičemž hlavním úkolem přípravného řízení je nashromáždění dostatečného množství důkazního materiálu a podkladů pro obžalobu, které vypovídají o vině či naopak o nevině podezřelého pachatele. Můžeme říci, že primárním cílem přípravného řízení je prokázání všech opodstatněných důvodů (průkazního materiálů) a základních důkazů k podání žaloby a tím postoupit návrh obžaloby k projednání u soudu.

Přípravné řízení můžeme rozdělit do tří základních skupin, toto dělení není zakotveno v zákoně, ale vyplývá z praxe:

- Standardní přípravné řízení
- Rozšířené přípravné řízení
- Zkrácené přípravné řízení

„Přípravným řízením je úsek řízení podle trestního řádu od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podání obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování (§12odst. 10).“¹⁹

„Současná úprava trestního řádu obsahuje dílčí prvky postupného přesunování těžiště řízení před soud. Přestože není vhodné význam přípravného řízení přeceňovat, je nutné je docenit a uvědomit si jeho účel. Účelem přípravného řízení je vytvoření předpokladů pro rozhodnutí v tomto stádiu řízení, tedy takové vyjasnění věci, aby bylo možno rozhodnout, zda bude na obviněného podána obžaloba, či bude rozhodnuto o postoupení věci,

¹⁹ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, s. 6, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3

*zastavení trestního stíhání, podmíněném zastavení trestního stíhání, o jeho přerušeni nebo o schválení narovnání.*²⁰

3.1.4 Předběžné projednání obžaloby

Hlavním úkolem předběžného projednání obžaloby je, aby se soud v hlavním líčení zabýval řádně opodstatněnou obžalobou, právě z důvodu ochrany obviněného. V případě absence těchto předsoudních stádií řízení by hrozilo obviněnému tzv. nedůvodné projednávání věci, což je nežádoucí jev i z hlediska zaneprázdněnosti soudů. Díky předběžnému projednání žaloby by se k soudu neměl zbytečně zabývat žalobami, které nejsou odůvodněny. Přesněji, aby bylo posouzen a zkontrolován řádný průběh přípravného řízení, které se musí řídit podle zákona.

Cílem předběžného projednání obžaloby je posouzení, zda v přípravném řízení nebyly závažným způsobem porušeny procesní předpisy, zejména ustanovení, která zajišťují právo obhajoby, a zda takové porušení bude možno napravit v řízení před soudem. Dále zkoumá, zda vůbec jsou v potřebném rozsahu objasněny základní skutkové okolnosti, bez kterých není možné ve věci rozhodnout (§186). Zákon č. 218/2003 sb, o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, v §61 (objasňování poměrů mladistvého obviněného) upravuje zvláštní ustanovení o předběžném projednání obžaloby u mladistvých.²¹

3.1.5 Hlavní líčení

Hlavní líčení je bezesporu bráno jako nejzásadnější stádium celého trestního řízení, ve kterém je rozhodováno o vině, popřípadě o nevině obžalovaného, nebo o výši vynesového trestu. Toto obligatorní stádium trestního řízení je založeno zejména na obžalovací zásadě akuzační. Výjimku tvoří pouze řízení před samosoudcem a to v případech, kdy je skutkový stav prokázán, může samosoudce rozhodnout i bez nařízení hlavního líčení. V hlavním líčení je policejní orgán, na rozdíl od předešlých fází, činný pouze

²⁰ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, s.73, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3

²¹ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s 412. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

na žádost soudu. Po nařízení hlavního líčení se mění osoba obviněného v obžalovaného.

V hlavním líčení se uplatňují základní zásady trestního řízení zejména zásada veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti, které v předchozích stádiích nebylo možno uplatnit, nebo jen z části. Soud v hlavním líčení přezkoumává obvinění obsažená v obžalobě (návrhu na potrestání) a provádí důkazy za účasti procesních stran. Hlavní líčení je ukončeno zpravidla rozsudkem, kterým se obžalovaný uznává vinným nebo se obžaloby zprošťuje. Hlavní líčení ovšem může vyvrcholit i jiným způsobem než rozsudkem a sice:

- Zastavením trestního stíhání
- Přerušením trestního stíhání
- Postoupením věci
- Podmíněným zastavením trestního stíhání
- Schválením narovnání apod.²²

3.1.6 Opravné řízení

K opravnému odvolacímu řízení dochází v případech, je-li obžalovaným či právním zástupcem nebo jinou oprávněnou osobou napaden rozsudek, který byl vydán soudem prvního stupně. Podání odvolání znamená začátek další fáze trestního řízení.

System odvolání funguje na principu odvolání proti rozsudku jednotlivých soudů určité instance, k soudu instance vyšší tzn., proti rozsudku vydaného okresním soudem se obžalovaný odvolá k nadřízenému krajskému soudu. V případě, že se obžalovaný odvolává proti rozsudku krajského soudu, postupuje toto odvolání k rozhodnutí vrchnímu soudu.

Primárním úkolem řízení o opravných prostředcích (řízení opravné) je přezkoumat, na základě podaného opravného prostředku, předcházející řízení i

²² CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s 412. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

vlastní rozhodnutí, a to podle typu opravného prostředku, jak po stránce skutkové, tak po stránce právní.²³

V opravném řízení dochází k přezkoumání rozhodnutí, kdy účelem a podstatou opravného řízení jsou zejména:

- Skutkové vady (error in facto)
- Právní vady (error in iure)
- Vady procesního postupu (error in procedendo)

Odvolací (opravné) řízení dělíme na základě opravných prostředků na řádné a mimořádné opravné prostředky, jejichž podání má za následek přezkoumání rozhodnutí soudu. Opravný prostředek je tedy takový procesní úkon, kterým se oprávněná osoba domáhá přezkoumání daných rozhodnutí.

Řádnými opravnými prostředky rozumíme takové prostředky, které jsou podávány proti zatím nepravomocným rozhodnutím. Za řádný opravný prostředek je bráno:

- Odvolání proti rozsudku
- Stížnost proti usnesení
- Odpor

Odpor proti trestnímu příkazu je specifickým opravným prostředkem, jehož podáním nedochází k zahájení přezkumného řízení, ale k zrušení trestního příkazu a soudce musí nařídit hlavní líčení.

Za situace, dochází-li k odvolání vůči pravomocnému rozsudku, podávají se mimořádné opravné prostředky:

- Dovolání
- Stížnost pro porušení zákona
- Obnova řízení

„Podle novely trestního řádu č. 365/2001 Sb. Odvolání musí být odůvodněno tak, aby bylo patrné, v kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které rozsudku předcházely.

²³ <http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-řízení-v-trestních-a-netrestních-vecech/stadia-trestního-řízení>

K vadám, které nejsou odvoláním vytykány, přihlíží odvolací soud dosud jen pokud, mají-li vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání. Jinak přezkoumá zákonnost a odůvodněnost jen těch oddělitelných výroků rozsudku, proti nimž bylo podáno odvolání, i správnost postupu řízení, které jí předcházelo, a to z hlediska vytykaných vad. Dříve uplatňovaný revizní princip tedy v tomto řízení již v dřívějším rozsahu neplatí (zejména ustanovení §249 a § 254).²⁴

K obecným zásadám opravného řízení patří principy:

- Zásada oficiality
- Zásada práva na obhajobu
- Zásada veřejnosti
- Zásada ústnosti
- Zásada presumpce nevinny

Mezi zvláštní principy opravného řízení řadíme:

- Revizní princip
- Apelační princip
- Kasační princip
- Devolutivní účinek
- Benericiun cohaesionis
- Zákaz reformationnis in peius
- Zákaz dvojího ohrožení
- Suspenzivní účinek

3.1.7 Vykonávací řízení

Cílem vykonávacího řízení je naplnit rozhodnutí vydané určitým orgánem činným v trestním řízení. Výkon takového vydaného rozhodnutí zajišťuje podle § 315 odst.1 a 2, takový orgán v trestním řízení, jaký dané rozhodnutí učinil. V řízení před soudem rozhodnutí senátu vykonává nebo jeho výkon zařizuje předseda senátu. Rozhodnutí související s výkonem trestů a

²⁴ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s 413. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

ochranným opatření činí, není-li dále stanoveno jinak, soud, jež ve věci rozhodoval v prvním stupni.

„K naplnění uvedeného účelu trestního práva činí orgány činné v trestním řízení různá rozhodnutí, která však musí nabýt své účinnosti. Ochrany společenských vztahů bude dosaženo teprve výkonem vydaných rozhodnutí. Na vydání rozhodnutí navazuje proto zpravidla jejich výkon. Ne všechna vydaná rozhodnutí v trestním řízení jsou dotčenými subjekty respektována a dobrovolně plněna. Pokud by zde nebyla možnost zajistit veřejnou mocí bezvýhradné naplnění obsahu takovýchto rozhodnutí (někdy vynutitelným způsobem), tam kde nejsou dobrovolně splněna, míjel by se jeho výsledný efekt účinkem, který jak bylo výše zmíněno, zákon předpokládá a vyžaduje. Proto musí být přímo zákonem upraven takový postup, který veřejné moci umožňuje zajistit splnění daného rozhodnutí.“²⁵

3.1.8 Zvláštní způsoby trestního řízení

Prameny pro vedení zvláštních způsobu trestního řízení jsou zakotveny v následujících zákonech:

- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob
- Trestní řád

Tyto specifické případy vedení řízení upravuje obecně hlava dvacátá trestního řádu, kde je v §290 uvedeno, že pokud tato hlava neobsahuje ustanovení zvláštní, užije se i na řízení podle této hlavy obecných předpisů.

Hlava dvacátá trestního řádu uvádí následující případy, pro které jsou užity zvláštní způsoby řízení:

- Řízení ve věcech mladistvých – upraveno § 291-301
- Řízení proti uprchlému - §302-306a
- Podmíněné zastavení trestního stíhání - upraveno §307-308
- Narovnání - upraveno § 309-314
- Řízení před samosoudcem - upraveno §314a-g

²⁵ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 472 Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

- Řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu - §314 písm. h-k
- Řízení o přezkumu příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu - §314 písm. l-n

3.2 Soudy

Soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy, které jsou povolány k tomu, aby způsobem, který ustanovuje zákon, poskytovaly ochranu práva. Ve věcech trestních je principem, že o vině a trestu rozhoduje příslušný soud. Tento princip je zakotven v Ústavě konkrétně čl. 40 odst. 1 LZPS.

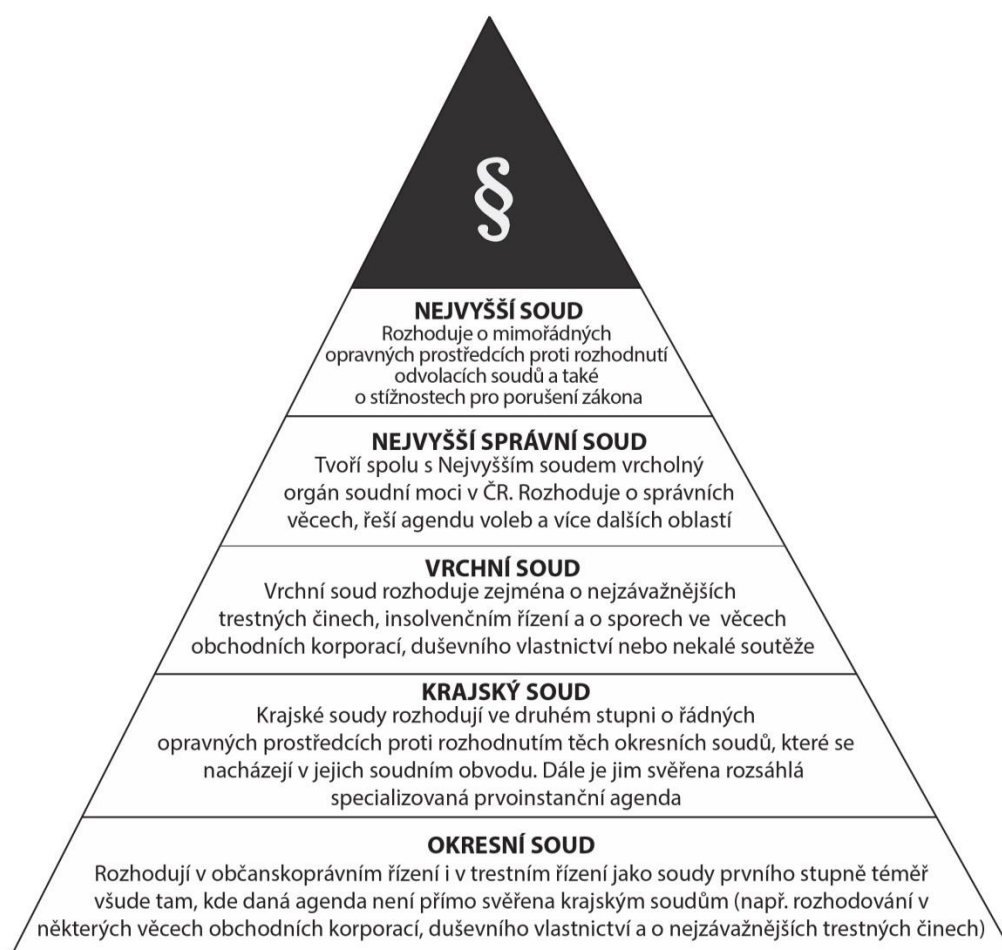
Zásadní pro správné fungování soudů je ustanovení působnosti a pravomoci soudů. Pravomocí soudů je chápáno užívání takových nástrojů, kterými dosáhnou výkonu soudní moci, tak jak uvádí zákon. Pravomoc soudu v trestním řízení je zakotvená ústavní zásadou, která uvádí, že pouze soud rozhoduje o vině a uložení trestu – článek 90 Ústavy. Pravomocí soudů rozumíme například vedení trestního řízení nebo vynesení rozsudků o vině či nevině obviněného. K pravomoci soudů v jistých případech patří i výkon vydaných rozhodnutí.

K tomu, aby soudy mohly rozhodovat, musejí mít patřičnou příslušnost stanovenou čl. 38 odst. 1 LZPS. Příslušnost stanovuje kritéria pro určení soudu, který bude o věci rozhodovat v konkrétním stupni soudů. Příslušnost soudů je spjatá se zásadou, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci a obecně je dělena na:

- Příslušnost věcná
 - Udává kritéria pro určení soudu, který vykoná řízení v dané trestní problematice
- Příslušnost funkční
 - Definiuje příslušnost určitého stupně soudu, vychází z věcné příslušnosti
- Příslušnost místní
 - Uvádí podmínky pro určení místa příslušného soudu

„Význam určení příslušnosti soudu vyplívá především z ústavní zásady, podle níž nesmí být nikdo odňat svému zákonnému soudci s tím, že příslušnost soudu i soudce stanoví zákon. Jde o důležitý prvek právní jistoty a záruku, že k rozhodnutí každé trestní věci jsou povoláni soudy a soudci podle předem stanovených zásad vyplývajících z přesných procesních pravidel. Jen tím může být zachována zásada pevného přidělování soudní agendy tak, aby byl vyloučen výběr soudů a soudců ad hoc a aby se tím zamezilo tzv. kabinetní justici, v níž by byl způsob rozhodnutí ovlivňován účelovým výběrem soudů a soudců.“²⁶

Pro účely trestního řízení je soustava soudů čtyřstupňová, to znamená bez zapojení instance Nejvyššího správního soudu. Obecnou soustavu soudů reprezentuje obrázek níže.

Obrázek 1, soustava soudů, zdroj: vlastní zpracování

²⁶ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 108, Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

„Zvláštní postavení má Ústavní soud, který je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 110 Ústavy) a který rozhoduje v případech vyjmenovaných v čl. 87 odst. 1 Ústavy. Může mimo jiné přezkoumávat ústavnost trestních i mimo trestních právních předpisů, jejichž použití přichází v úvahu v trestním řízení (například § 224 odst. 5 trestního řádu), a rovněž ústavnost rozhodnutí všech orgánů činných v trestním řízení včetně rozhodnutí obecných soudů a to na podkladě ústavních stížností, kterými je namítáno porušení základních práv a svobod. Podrobnosti o řízení před Ústavním soudem upravuje zákon č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů.“²⁷

3.3 Subjekty a strany trestního řízení

V trestním řízení vystupuje řada subjektů, osob (fyzických i právnických) a státních orgánů činných v trestním řízení, které ovlivňují to, jakým způsobem je proces veden z moci vyplývající ze zákona. Obecně chápeme stranu trestního řízení, jako užší segment subjektů v trestním řízení. To znamená, že strana je zpravidla chápána jako subjekt na rozdíl od subjektu, který automaticky není stranou trestního řízení.

„ Subjekty tedy rozumíme ty činitele, kteří mají, a vykonávají vlastním jménem, vliv na průběh řízení a kterým zákon dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva nebo určité procesní povinnosti. Právní subjektivita znamená, že subjekt je nositelem určitých práv a povinností, které může uplatňovat svým jménem. Zdůrazňujeme toto uplatňování vlastním jménem, na což se zapomíná. Obecně je právní subjektivita upravena v Listině.²⁸ Zvláštní postavení mezi subjekty řízení mají strany. Jsou to subjekty, které jsou podle zákona oprávněny před soudem uplatňovat nebo podporovat obžalobu nebo proti obžalobě sebe nebo jiného obhajovat.“²⁹

²⁷ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 85 s. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

²⁸ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 85. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

²⁹ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 86. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

„Jedním ze základních rozdílů mezi subjektem a stranou trestního řízení je právě ona míra právní subjektivity, se kterou v trestním řízení vystupují. Ta se totiž zejména týká stran trestního řízení, které jsou nadány významnými oprávněními v trestním řízení.“³⁰

Na rozdíl od subjektu trestního řízení, strana trestního řízení je definována trestním řádem, konkrétně § 12 odst. 6, který říká, že stranou se rozumí:

- osoba, proti které je vedeno trestní řízení
- zúčastněná osoba
- poškozený
- a v řízení před soudem též státní zástupce a
- společenský zástupce

Stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede či osoba, která podala opravný prostředek.

3.4 Obhájce

Obhájce vystupuje jako právní zástupce osoby, proti níž se trestní řízení vede. Obecně se dá říci, že smyslem obhájce je, aby neznalost práva nebyla obviněnému na újmu. K účelům obhajoby v trestním řízení je využíváno osoby obhájce, která splňuje zákonem nařízená kritéria.

„Úkolem obhájce je poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředky a způsoby obhajoby uvedené v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému a spravedlivému rozhodnutí ve věci. Tímto ustanovením, které umožňuje obviněnému vzít si na pomoc osobu, která je znalá práva a má zkušenosti s prováděním obhajoby, odstraňuje zákon nevýhodu postavení obviněného v trestním řízení.“³¹

³⁰ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, str. 78, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

³¹ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, 176 s. Vysokoškolské právníké učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

Obhájcem je osoba advokáta. Advokátem rozumíme takovou osobu ve smyslu zákona. Advokát obhajující obviněného musí být zapsán v seznamu vedeném Českou advokátní komorou. Obhájcem v trestním řízení se rozumí advokát dle náležitostí §35 Trestního řádu:

- Obhájcem může být jen advokát. Pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem, se může obhájce dát zastoupit koncipientem.
- Obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby.
- V trestním řízení nemůže být obhájcem advokát, který v něm vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník.

Postavení obhájce v trestním řízení stejně jako detailům obhajoby se budeme podrobněji věnovat v kapitole 4 této diplomové práce.

3.5 Osoba, proti níž se vede trestní řízení

„Důležitým subjektem a stanou trestního řízení, je bezesporu osoba, proti které se vede trestní řízení a která je v průběhu řízení označována různými způsoby, jako podezřelý, obviněný, obžalovaný či odsouzený. Tato označení vyjadřují její různé postavení a práva, která jí v průběhu řízení zákon poskytuje.“³²

V průběhu trestního řízení se s postupným vývojem procesních stádií mění i hledisko s jakým je pohlíženo na osobu, proti níž se vede trestní řízení. Osoba, proti které se vede trestní řízení, je taková osoba, která si nepočínala v souladu se zákonem, tím pádem se dopustila protiprávního jednání.

S ohledem na tyto změny se upravuje status v procesním postavení osoby, proti níž se vede trestní řízení z podezřelého ze spáchání trestného činu, přes obviněného, obžalovaného, až po status odsouzeného v trestním řízení. S těmito změnami dochází i ke změně práv osoby, proti níž se trestní řízení vede.

³² JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 201 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

„Procesními stranami jsou ty subjekty řízení, které uplatňují nebo podporují obžalobu nebo stojí na straně obhajoby a sebe nebo jiné proti ní obhajují. Stranou se tedy rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem státní zástupce.“³³

3.5.1 Podezřelý

Podezřelý, neboli osoba podezřelá ze spáchání trestného činu, je osobou proti které se vede trestní řízení, a dochází k úkonům před sdělením daných obvinění podle §76, §82, §83b a dosud nebylo zahájeno trestní stíhání podle §160.

„Podezřelý (osoba podezřelá ze spáchání trestného činu) je osoba, u níž je dán některý z důvodů vazby, a proto ji policejní orgán může v naléhavých případech zadržet, i když dosud proti ní nebylo zahájeno trestní stíhání (ú76 odst. 1). Tuto zadrženou podezřelou osobu musí policejní orgán vyslechnout (§76 odst. 3) a lze u ní vykonat osobní prohlídku (§82 odst. 4, §83b odst. 4)“³⁴

Dalším pojmem je podezřelý ve zkráceném přípravném řízení upravený §179b v odst. 2, podle kterého *„ve zkráceném přípravném řízení má podezřelý stejná práva jako obviněný (§33 odst. 1,2). Zadržený podezřelý má právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. O tom je třeba podezřelého před jeho výslechem poučit a poskytnout mu plnou možnost uplatnění jeho práv.“³⁵*

3.5.2 Obviněný

V případech, kdy je zahájeno trestní stíhání, sdělení obvinění se z osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, tím okamžikem stává obviněný na základě získaných důkazů, jak je uvedeno v § 32 trestního řádu. Obviněný je jednoznačně zásadní stranou v trestním řízení.

„Bez faktické existence obviněného v trestním řízení by se tak trestní řízení nemohlo uskutečnit a rovněž nelze provádět řadu procesních úkonů

³³ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, s.5, Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3.

³⁴ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, 5 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3.

³⁵ § 159 Trestního řádu

*spojených s procesním postavením obviněného a v konečném důsledku by nebylo možné ani realizovat sankce za spáchaný trestný čin.*³⁶

Přítomnost obviněného v trestním řízení je zpravidla vyžadována i kvůli samotnému obviněnému a jeho právu na obhajobu. Ve zvláštních případech uvedených níže trestní řád připouští neúčast obviněného v trestním řízení.

Příčiny umožňující trestní řízení za neúčasti obviněného:

- Osoba pachatele není známa, ale ve smyslu §160 trestního řádu
- Proti obviněnému se ve řízení proti uprchlému dle §302 – 306a
- Obviněný zemřel – platí, že v takovém případě jsou všechna dosavadní vedená řízení zastavena a jiná trestní řízení se vést nemohou, až na výjimečné případy mimořádných opravných prostředků:
 - Řízení o dovolání – vedené ve prospěch obviněného
 - Řízení o stížnosti pro porušení zákona – došlo-li k porušení v neprospěch obviněného
 - Povolení obnova řízení ve prospěch obviněné osoby³⁷

Zahájení trestního stíhání proti obviněnému je vedeno zejména podle §160 trestního řádu, kde je řečeno, *že nasvědčují-li prověřováním podle §158 zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného, pokud není důvod k postupu podle §159 a odst. 2 a 3 nebo §159 odst. 1. Výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován, obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku (§120 odst. 2). V odůvodnění usnesení je třeba*

³⁶ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s.124, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

³⁷ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s.124, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

*přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.*³⁸

3.5.2.1 Obviněný a jeho práva

V rámci uplatnění práva na obhajobu trestní řád přisuzuje obviněnému různá oprávnění. Obviněný má vždy právo na stíhání zákonným způsobem v souladu s trestním řádem a zákony. Obviněný je brán stejně jako žalobce za procesní stranu v trestním řízení.

Základním právem obviněného je právo na poučení uvedeném v §2 odst. 13, kde je řečeno: *„ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby.“* § 2 odst. 14 také dále uvádí právo obviněného na užívání svého mateřského jazyka v průběhu trestního řízení v případě, kdy obviněný prohlásí, že neovládá český jazyk. Doslovně je v §2 odst. 14 uvedeno: *„orgány činné v trestním řízení vedu řízení a vyhotovují svá rozhodnutí v českém jazyce. Každý kdo prohlásí, že neovládá český jazyk, je oprávněn používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka nebo jazyka, o kterém uvede, že ho ovládá.“*

*„Na počátku celého řízení je nejprve nutné, aby se obviněný včas obeznámil s tím, co je mu kladeno za vinu a proti čemu se má bránit. Při zahájení trestního stíhání je povinností policejního orgánu nejpozději na počátku prvního výslechu obviněnému doručit usnesení o zahájení trestního stíhání, tedy sdělit mu, že je stíhán jako obviněný a objasnit mu podstatu obvinění.“*³⁹

Obviněný má následující práva vyplývající z §2 §33 trestního řádu:

- Právo na obhajobu
- Právo na poučení o právech, které mu umožní uplatnění obhajoby
- Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, jež mu jsou kladeny za vinu
- Právo zvolit si obhájce
- Podávat opravné prostředky

³⁸ § 160 Trestního řádu

³⁹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 206 Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

- podávat důkazní návrhy
- Právo činit návrhy
- Právo používat svůj mateřský jazyk před orgány činnými v trestním řízení, pokud obviněný neovládá český jazyk

Odstavec 2 §33 uvádí: v případě kdy se uvede-li obviněný, že nemá dostatek prostředků, na úhradu nákladů obhajoby, pak rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že v takovémto případě má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. „*Vyplývá-li ze shromážděných důkazů, že obviněný nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby, může, jeli to třeba k ochraně práv obviněného, rozhodnout předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce o nároku na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu i bez návrhu obviněného. V případech uvedených ve větě první a druhé náklady obhajoby zcela nebo zčásti hradí stát.*“

Obviněný, pokud je to jeho vůle, si může zvolit k obhajobě i několik obhájců zároveň. V situaci, kdy se obviněný rozhodne nevyužít svého práva na zvolení obhájce, toto právo za něj mohou využít jeho nejbližší příbuzní. Okruh osob, které mohou zvolit obhájce je osoba manžela/manželky, sourozence, osvojence, osvojitele popřípadě zákonného zástupce obviněné osoby. Za předpokladu, že se vůle obviněného a příbuzných v přímém pokolení bude lišit je upřednostněna vždy vůle obviněné osoby.

3.5.2.2 Právo na obhajobu

Primární a nejvýznamnější právo obviněného je právo na obhajobu. Zajištění práva na obhajobu je zpravidla plněno skrze obhájce a to proto, že se předpokládá obviněného neznalost práva a dalších norem a s tím související horší domahatelnost práv, jež jsou obviněnému přiřčena. Právo na obhajobu vychází z trestního řádu, Úmluvy a Listiny.

Právo na obhajobu je děleno do následujících tří složek:

- Materiální obhajoba - Právo hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí
- Formální obhajoba - Právo zvolit si obhájce a s ním se radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení

- Právo trvat na postupu orgánu činných v trestním řízení, kterým je zjištěn skutečný stav věci v plném rozsahu, a který řádně zkoumá faktory i v prospěch obviněného. Toto právo je zároveň povinností orgánů činných v trestním řízení.⁴⁰

3.5.3 Obžalovaný a odsouzený

Pojem obžalovaného popisuje §12 odst. 7 a 8, kde se uvádí – *pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného, rozumí se obviněným též obžalovaný a odsouzený. Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný.*

Podle §12 odst. 9, je odsouzeným ten, proti němuž byl již vydán odsuzující rozsudek, který je pravomocný.

3.6 Poškozený

Podstatným subjektem trestního řízení je bezesporu poškozený. Tato osoba může za určitých okolností vystupovat zároveň jako procesní strana trestního řízení.

„Trestní řád přiznává poškozenému široký okruh procesních práv a umožňuje mu v řízení aktivně vystupovat, a to bez ohledu na to, zda v trestním řízení může uplatnit nárok na náhradu škody, nebo nikoli.“⁴¹ To znamená, že poškozený může být stranou v trestním řízení zároveň za situace, kdy má nárok na náhradu škody v trestním řízení, i pokud nárok na náhradu škody neuplatnil a dokonce i v případě, kdy poškozenému nevzniklo právo na náhradu škody.

Postavení poškozeného se v průběhu historie utvářelo s vývojem trestního řízení a charakterem procesu. Historický vývoj statusu poškozeného byl dále úzce spjat s osobou veřejného žalobce vzhledem k tomu, že dříve byly zájmy a postavení veřejného žalobce (v současné době figuruje v trestním řízení místo veřejného žalobce státní zástupce) velmi blízké zúčastněné straně. Podle právní úpravy z roku 1873 mohla poškozená osoba obžalovat nebo dokonce přejmout trestní stíhání.

⁴⁰ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, 7 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3.

⁴¹ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, str. 146 Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

Současné postavení poškozeného v trestním řízení se mění stejně tak, jako se mění jeho práva. Poškozený je takový činitel, který plní tzv. žalobní funkci. Poškozený může být i nestranný a nezávislý subjekt na rozdíl např. od policejního orgánu. Tutu nezávislost uplatňuje vůči státnímu zástupci na rozdíl od jiných subjektů v trestním řízení. „*Může tedy v průběhu trestního řízení uvádět a prokazovat jen to, co jednoznačně svědčí pro uplatnění jeho práv a proti obviněnému. Může také vystupovat i na straně obviněného (zejména půjde-li o trestný čin spáchaný z nedbalosti vůči blízké osobě). Není orgánem zastupujícím veřejnou žalobu v trestním řízení, a to ani v omezeném rozsahu. Řízení před soudem je možné výlučně na základě obžaloby (návrhu na potrestání, jenž v ustanovení §2 odst. 8 TrŘ výslovně uveden není), kterou podává a v řízení před soudem zastupuje státní zástupce (§180 TrŘ).*“⁴²

Definice poškozeného, je podle §41 odst. 1, taková osoba, které důsledkem trestného činu:

- Vznikla škoda na majetku, kterou lze vyjádřit v penězích
- Byla způsobena nemajetková újma
- Bylo ublíženo na zdraví
- Ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil

Poškozený jako subjekt trestního řízení disponuje právy:

- Právo na poučení o svých právech
- Právo činit návrhy
- Právo nahlížet do spisů
- Právo zúčastnit se procesů
- Práva vyjádřit se k věci v průběhu řízení
- Právo žádat informace
- Uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu způsobené škody – v případě nároku na náhradu škody
- Právo na úhradu nákladů spjatých s trestním řízením

⁴² CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, str. 146 Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

Souhlas poškozeného je vyžadován v následujících případech uvedených v trestním zákoně:

- Trestné činy násilí proti skupině obyvatel i proti jednotlivci – dle §197a
- Pomluvy – dle § 206
- Neposkytnutí pomoci dle § 207, 208
- Poškození cizích práv dle § 209
- Ublížení na zdraví podle §222, 223, 224
- Ohrožení pohlavní nemocí dle § 226
- Omezování osobní svobody dle §231
- Vydírání – dle § 238
- Krádeže – dle § 247
- Zpronevěry podle § 248
- Neoprávněného užívání věci dle § 249
- Neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu, nebytovému prostoru – dle § 249a, podvodu – dle § 250
- Podílnictví dle § 251, 252
- Lichvy – dle § 253
- Zatajení věci dle § 254
- Porušování povinnosti při správě cizího majetku – dle § 255
- Poškození věřitele – dle § 256
- Poškození cizí věci - dle § 257⁴³

Důležitým faktem je, že v takových případech, kdy je současně jedné věci poškozených osob více než jedna, postačí souhlas se zahájením nebo vedením trestního řízení byť jen jediného z nich.

V roli poškozeného se mohou objevit jak fyzické i právnické osoby, tak v některých případech i stát.

⁴³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 193, Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

3.7 Zúčastněná osoba

Zúčastněná osoba je ten, jehož věc, či jiná majetková hodnota byla zabrána nebo se chystá být zabrána. Postavení zúčastněné osoby se věnuje zásada beneficium cohaesionis používaná v trestním řízení, která uvádí, že v případě, kdy je vedeno řízení o opraveném prostředku a je dána taková skutečnost svědčící ve prospěch obžalovaného nebo jiné zúčastněné osoby, je tato skutečnost zohledněna i ve vztahu k ostatním spoluobžalovaným či jiným zúčastněným osobám.

Zjednodušeně lze říci, že zúčastněná osoba se v porovnání s poškozenou osobou svými zájmy přibližuje ke straně obviněného. Jeho práva se mění v závislosti na postavení zúčastněné osoby před soudem. Zúčastněná osoba může být, stejně jako poškozený, jak fyzická, tak právnická osoba.

3.7.1 Práva a povinnosti zúčastněné osoby

Práva, stejně jako postavení zúčastněné osoby, jsou upravena v trestním řádu, podle něhož má zúčastněná osoba práva:

- Právo vyjádřit se k věci - §42 odst. 1 trestního řádu
- Právo činit návrhy - §42 odst. 1 trestního řádu
- Právo nechat se zastupovat zmocněncem – dle §50 odst.1
- Právo nahlížet do spisů – dle §65 odst. 1 trestního řádu až na výjimku podle §55 trestního řádu
- Být přítomen hlavního líčení – dle §198 odst. 2
- Právo klást vyslychaným otázky dle §215 odst.1
- Právo pronést závěrečnou řeč – dle § 216 odst. 2
- Právo být přítomen na veřejném zasedání – dle §233 odst.1

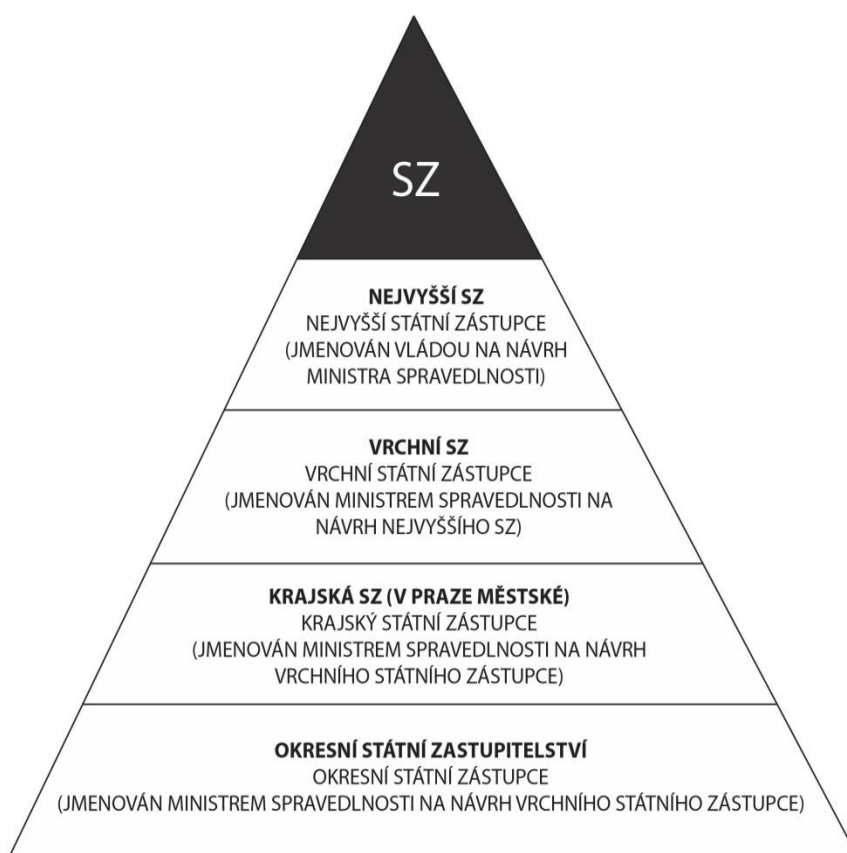
Zúčastněná osoba musí být ze zákona poučena, stejně jak je tomu u poškozené osoby. Poučením osoby jsou povinny orgány činné v trestním řízení.

3.8 Státní zastupitelství

Státní zastupitelství je jednou ze složek orgánů činných v trestním řízení. Jeho postavení je upraveno čl. 80 Ústavy a také zákonem č. 283/ 1993 Sb., zákona o státním zastupitelství. V neposlední řadě postavení státního zástupce též upravuje trestní řád.

§1 zákona č. 283/1993 definuje státní zastupitelství jako soustavu úřadů státu, jež jsou určeny k zastupování státu při ochraně veřejného zájmu ve věcech svěřených zákonem do působnosti státního zastupitelství. V tomto zákoně je upraveno postavení, působnost, vnitřní vztahy, organizace a správa státního majetku. Dále také upravuje postavení státního zástupce jakožto osoby sloužící k naplnění činnosti státního zastupitelství.

Soustava státního zastupitelství je tvořena jednotlivými stupni instancí státního zastupitelství, jak vyplývá z obrázku níže. Struktura státního zastupitelství je organizována monokraticky, což znamená, že v čele je vedoucí státní zástupce.

Obrázek 2, státní zastupitelství zdroj: vlastní zpracování

Státní zastupitelství je orgánem podávající veřejnou žalobu v trestním řízení, je označován coby veřejný žalobce, avšak může působit i jiným než v trestním řízení. Orgán státního zastupitelství může vykonávat i jiné úkoly, uloží-li tak zvláštní zákon. Státní zastupitelství podléhá státní správě, kdy jeho úředním orgánem je ministerstvo spravedlnosti.

Dále působí jako orgány vykonávající dozor nad dodržováním právních předpisů, v případech, kdy se vykonává:

- Vazba
- Ochranné léčení
- Zabezpečovací detence
- Ochranná či ústavní výchova
- Trest odnětí svobody
- V dalších institucích, kdy dochází k omezování osobní svobody

3.9 Státní zástupce

Státní zástupce vykonává úkoly státního zastupitelství a tím plní roli orgánu činném v trestním řízení. Státní zástupce disponuje právy v průběhu všech fází trestního řízení a s těmito právy jsou i úzce spjaty jeho povinnosti. Státního zástupce jmenuje do jeho funkce ministr spravedlnosti.

„Za účelem identifikace trestného činu je třeba zvláštního orgánu, jenž by v zastoupení lidské společnosti uplatňoval její zájem vůči hrubě odporujícím zájmům soukromým tím, že rušitele trestně stíhá a je-li to nutné, postaví jej před soud. Takovým orgánem musí být státní orgán, a to vzhledem k tomu, že stát má jako korporace veřejných služeb sloužit zájmům lidské společnosti a je proto považován za způsobilý, aby o tyto zájmy pečoval. Toto právo (a jemu odpovídající povinnost) vykonává státní zástupce.“⁴⁴

Z praxe je dobře známo, že mnohdy dochází ke kolizi veřejného zájmu reprezentovaného státním zástupcem a zájmem obviněného, avšak nastávají i situace, kdy se zájem státního zástupce se zájmem obviněného schází. Úkolem

⁴⁴ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 153, Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

státního zástupce je spravedlivě hájit zájmy společnosti. V takovém případě, že by státní zástupce porušil veřejný zájem, bylo by takové chování bráno za trestní čin.

Státním zástupcem může být osoba splňující daná kritéria:

- Občanství České republiky
- Trestní bezúhonnost
- Způsobilost k právním úkonům
- Věk nejméně 25 let
- Minimálně dosažené magisterské právní vzdělání

„V přípravném řízení je výhradně státní zástupce oprávněn k některým úkonům, konkrétně se jedná o: rozhodnutí o postoupení věci jinému orgánu (§171 trestního řádu), o zastavení trestního stíhání (§172 tr.ř), o přerušení trestního stíhání (§173 tr.ř), dále může podat obžalobu, rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání (§307 trestního řádu), narovnání (§309 trestního řádu) a o propuštění z vazby.“⁴⁵

⁴⁵ <http://www.nsz.cz/index.php/cs/o-statnim-zastupitelstvi/pusobnost/psobnost-statniho-zastupitelstvi>

4 Obhajoba a postavení obhájce v trestním řízení

„Účelem obhajoby je ochrana zájmů obviněného, aby skutečnosti, na základě kterých je obviněný stíháním, byly náležitě a včas objasněny. Se stejnou pečlivostí musí být přistupováno i ke skutečnostem, které svědčí ve prospěch obviněného, které musí být rovněž vyhledány a náležitě objasněny. Jenom takový postup je zárukou spravedlivého procesu, který přispívá ke správnému objasnění věci a rozhodnutí o tom, zda čin byl spáchán konkrétním obviněným a byl za něj spravedlivě potrestán.“⁴⁶

4.1 Postavení obhájce v trestním řízení

Obhájce je právním zástupcem osoby, proti které se trestní řízení vede, a jeho úkolem je poskytnout obviněnému všestrannou právní pomoc. Obhájce zejména dbá na to, a to je jeho prioritní úkol, aby v průběhu celého řízení byla ve prospěch obviněného využita všechna práva a prostředky obhajoby, které trestní řád obviněnému poskytuje, a aby obviněný pro neznalost trestních předpisů nebyl na svých právech zkrácen.⁴⁷

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, obhájcem může být jen advokát splňující zákonná kritéria. Advokát se v některých případech může nechat zastoupit jiným advokátem (substituace) nebo v některých úkonech se může nechat advokát zastoupit koncipientem, až na případy trestního řízení u krajského soudu v prvním stupni.

Postavení obhájce v trestním řízení je nesnadné definovat, protože názory na vnímání pozice obhájce se rozcházejí. Na jedné straně je obhájce vymezen jako subjekt, což je v rozporu s charakteristikou subjektu v trestním řízení, který jedná sám za sebe, čili vlastním jménem. Na straně druhé můžeme najít definice obhájce jako subjektu, avšak za určitých podmínek (touto problematikou se zabýval Jelínka a kolektiv v knize Trestní právo procesní,

⁴⁶ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 127, Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

⁴⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vydání, Praha: Nakladatelství Eurolex Bohemia, 2003, s. 162.

kde se přiklání k variantě obhájce jako subjektu, ale za určitých podmínek). Obhájce je v určitých případech stranou trestního řízení, což neodporuje postavení subjektu.

„Pipek uvádí, že postavení obhájce jako strany mu připadá také sporné. Tvrdí, že v našem pojetí procesních stran nemá obhájce samostatné postavení procesní strany. Jeho procesní postavení je tudíž odvozováno z postavení osoby, kterou v řízení obhajuje, tj. z postavení obviněného. Vychází se z toho, že obhájce je zástupcem obviněného a že jedná jeho jménem. Je nepochybné, že s pojmem strany je spojeno zejména jednání vlastním jménem – obhájce zpravidla jedná v zastoupení obviněného.“⁴⁸

V praxi je nezbytné, aby se obviněný dohodl o svém zastupování s konkrétním advokátem, z jehož strany musí být patrný souhlasný projev vůle, který jednoznačně prokazuje, že zmocnění obviněného k obhajobě přijal. To je nezbytné, jak ve vztahu k obviněnému, tak i orgánům činným v trestním řízení, jejímž se obhájce plnou mocí prokazuje. Většina advokátů přijímá plnou moc na stabilním přetištěném tiskopise. Plnou moc podepisuje obviněný, který zmocnění ke své obhajobě uděluje.⁴⁹

Jak již vyplývá z postavení obhájce v trestním řízení, jedním z nejdůležitějších předpokladů obhájce, je jeho nezájatost vůči obviněným přednesených příslušným orgánem. Tento fakt zdůrazňuje Vantuch ve své knize *Trestní řízení z pohledu obhajoby*, kde uvádí, že *„obhájce nesmí podlehnout prvopočáteční představě policejních orgánů o vině obviněného, i když proti němu svědčí řada důkazů. Považuje se za potřebné, aby se obhájce s obviněným domluvil nejen na taktice obhajoby, nýbrž i na tom, kterých úkonů v jednotlivých stádiích trestního řízení se bude účastnit a o kterých si nechá pořídit kopie protokolů.“⁵⁰*

⁴⁸ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s77. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

⁴⁹ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2. doplněné a přepracované vydání, Praha : Nakladatelství C.H. Beck, 2002, s. 36

⁵⁰ <http://www.bulletin-advokacie.cz/pavel-vantuch-trestni-rizeni-z-pohledu-obhajoby>

4.2 Obhájce ustanovený a obhájce zvolený

Obhájce můžeme obecně rozdělit do dvou skupin, podle toho jakým způsobem dochází k pověření obhájce:

- Obhájce ustanovený
- Obhájce zvolený

Obhájcem zvoleným rozumíme obhájce zvoleného na základě plné moci. Tato kompetence je vyplývající z práva každé osoby zvolit si svého obhájce (i v případech nutné obhajoby). S obhájcem ustanoveným se setkáváme v trestním řízení v případě, kdy je soud ustanoví (tzv. Ex offio), v případech, kdy obviněný nemá obhájce, ač jej mít musí a po dobu trvání důvodu nutné obhajoby.

„Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít, zproštěn může být jen za podmínek uvedených v §40 a §40a. Obhájci jsou ustanovováni na základě pořadníků advokátů, které jsou vedeny u příslušného soudu. Zákon rovněž dává pravomoc v rámci ustanovení obhájců, aby v případech více obviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, byl těmto obviněných ustanoven společný obhájce (§38 odst. 2).“⁵¹

Ustanovený obhájce může být ve zvláštních případech zproštěn obhajování podle §40 trestního řádu. Zprostit obhajoby může ustanoveného obhájce v přípravném řízení soudce a před soudem má toto právo předseda senátu. V takovém případě je místo něho ustanoven jiný obhájce.

Důvody k vyloučení advokáta jako ustanoveného obhájce jsou upraveny v §37a v odstavci 1 a 2 kde je uvedeno, že obhájce může být vyloučen pokud:

- Dojde-li opakovaně k nedostavení advokáta k úkonům trestního řízení, kde je jeho přítomnost nezbytná
- obhájce hájí práva více spoluobviněných, jejichž zájmy si v daném řízení odporují

⁵¹ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 135 Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.

Advokát zároveň nemůže vykonávat funkci ustanoveného obhájce podle §35 odst. 2 a 3. Příčinou bránící ve výkonu ustanoveného obhájce je situace, že advokát zároveň vystupuje jako svědek, vypovídá či podává znalecký posudek. Další nepřijatelnou variantou je souběh postavení advokáta a obviněného či zúčastněné osoby v trestním řízení.

4.3 Nutná obhajoba

Podmínky, za jakých je nutná obhajoba vyžadována, jsou taxativně zakotveny v §36 a §36a trestního řádu, obviněný musí mít obhájce:

- V přípravném řízení pokud nastane skutečnost, že:
 - Je obviněný ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody
 - Obviněný je na pozorování ve zdravotnickém ústavu
 - Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena
 - Jde-li o řízení proti uprchlému
- Pokud považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že jsou pochybnosti o způsobilosti obviněného a jeho schopnosti hájit sebe sama.
- Probíhá-li trestní řízení o odnětí svobody na dobu převyšující hranici pěti let
- Obviněný musí mít obhájce i v případech kdy:
 - V hlavním líčení zjednodušeného řízení proti zadrženému
 - V řízení o rozhodování o uložení zabezpečovací detence nebo o uložení ochranného léčení
 - Má-li se vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení o vydání z cizího státu
 - V řízení o předání do cizího státu EU nebo do jiného státu
 - V řízení jeho předmětem je uznání a výkon cizozemského rozhodnutí
 - v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu EU o peněžitých sankcích a plněních, jímž byl uložen peněžitý trest či pokuta

- v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí cizozemského státu o propadnutí majetku.

V takových případech, kdy je nařízená nutná obhajoba, obviněný musí mít obhájce, i pokud by si jeho službu výslovně nepřál. Avšak jde-li o nutnou obhajobu, obviněný má stále právo si advokáta zvolit. Pokud ani tehdy nedojde ke zvolení obhájce obviněným nebo osobou způsobilou advokáta zvolit za obviněného (manžel, sourozenec, osvojitel,..) bude mu obhájce po dobu trvání nutné obhajoby ustanoven dle §38 odst. 1 trestního řádu. Právo zvolit si obhájce je i přesto preferováno před ustanovením obhájce. To znamená, že i v případě, že se obviněný kdykoliv během řízení rozhodne využít svého práva na zvolení obhájce, ustanovený obhájce je zrušen a v řízení se dále účastní pouze obhájce, jehož si obviněný sám vybral.

„Obviněný musí mít obhájce vždy od okamžiku, kdy důvod nutné obhajoby vznikl. Tak například vznikl-li důvod nutné obhajoby již v okamžiku zahájení trestního stíhání, je policejní orgán, resp. státní zástupce povinen odložit výslech obviněného nebo provádění jiných důkazů, pokud obviněný nemá obhájce, a tyto úkony může provádět až poté, co si obviněný obhájce zvolí.

Po dobu, kdy obviněný nemá obhájce, ač ho podle zákona musí mít, lze ve věci provádět jen úkony, jejichž provedení nelze odložit (§165 odst. 3 věta první trestního řádu per analogiám).“⁵²

Za úkony které nelze odložit se považuje:

- vydání a odnětí věci §79 a § 79 trestního řádu
- prohlídka domovní
- prohlídka jiných prostor a pozemků §82 odst. 1 2 trestního řádu
- osobní prohlídka §92 odst. 3 trestního řádu
- vstup do obydlí, do, jiných prostor a na pozemek §93c tr.ř
- provádění důkazů v bytě, obydlí či v jiných prostorách a na pozemek §85b tr.ř
- ohledání místa činu §113 tr.ř

⁵² JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 108 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

- prohlídka těla a odběr krve nebo jiný obdobný úkon §114 odst. 1 a 2 tr.ř⁵³

4.4 Práva a povinnosti obhájce

Obhájce disponuje právy a povinnostmi, které jsou zakotveny v § 41 trestního řádu, avšak v porovnání například s právy obviněného obhájce takové množství práv nemá. Osoba obhájce nejedná v trestním řízení vlastním jménem, nýbrž jménem osoby, jež obhajuje a vždy v zájmu obhajované osoby a nikdy proti ní. Zastoupení obhájce je možné koncipiementem v jednotlivých úkonech trestního řízení.

Existují však jisté podmínky, za kterých obhájce nemůže plnit své povinnosti. Obhájcem v trestním řízení nemůže být osoba, která v řízení vystupuje v roli obviněného, svědka, zúčastněné osoby, či osoby podávající znalecký posudek nebo osoba fungující jako tlumočník.

Postavení obhájce z pohledu využívání prostředku obhajoby popisuje docent Vantuch následovně: „*Obhájce nesmí k obhajobě užívat jiné prostředky než ty, které mu dává trestní řád a další právní normy. Přitom však obhájce nemůže uvádět nic, co by bylo v neprospěch obviněného. Musí se také vyvarovat kladení takových otázek svědkům a znalcům, na něž může reálně dostat odpověď, která by mohla přitížit obviněnému. Pokud nemůže reálně předpokládat, že odpověď na jím položenou otázku bude v zájmu obviněného, neměl by takovou otázku vůbec položit.*⁵⁴“

Níže je uveden souhrn povinností obhájce v trestním řízení podle §41 trestního řádu:

- Obhájce je povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně

⁵³ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 108 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

⁵⁴ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, 457 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3.

- Obhájce je oprávněn, již ve fázi přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů (§65) a zúčastnit se podle ustanovení tohoto zákona vyšetřovacích úkonů.
- Obhájce je v řízení před soudem oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný
- Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, může obhájce oprávnění uvedená v předchozích odstavcích 3 a 4 vykonávat též proti vůli obviněného.
- Nebylo-li zmocnění obhájce při jeho zvolení nebo stanovení vymezeno jinak, zaniká při končení trestního stíhání. I když zmocnění takto zaniklo, je obhájce oprávněn podat za obžalovaného dovolání a zúčastnit se řízení o dovolání u Nejvyššího soudu, dále podat žádost o milost a o odklad výkonu trestu.
- Obhájce má právo ve všech stádiích trestního řízení vyžádat si předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu vyhovět. Odmítnout mohou jen v takovém případě, není-li to z technických důvodů možné.

4.5 Zákonný zástupce

Ze zákona 141/1961 Sb., §34 vyplývá, cituji: zákonný zástupce obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům je omezena, je oprávněn obviněného zastupovat, zejména zvolit mu obhájce, činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky. Je též oprávněn zúčastnit se těch úkonů, kterých se podle zákona může zúčastnit obviněný. Ve prospěch obviněného může zákonný zástupce tato práva vykonávat i proti vůli obviněného.

§ 34 odst. 2 upravuje speciální případ, kdy naplnění práv obviněného prostřednictvím zákonného zástupce není možné. V takovém případě z odstavce 2 vyplývá, v případech v nichž zákon zástupce obviněného nemůže vykonávat svá práva uvedená v odstavci 1 a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce může k výkonu těchto práv

obviněnému ustanovit opatrovníka. Proti rozhodnutí o ustanovení opatrovníka je přípustná stížnost.

Obecně lze říci, že v takových případech, kdy je osoba na způsobilosti omezena či dokonce je jí zbavena pak se práva zmíněné osoby dožaduje skrze osobu zákonného zástupce a jménem osoby, kterou zastupuje. To znamená že, zákonný zástupce vykonává svou funkci výhradně v zájmu osoby, kterou zastupuje v situaci, kdy si obviněný není schopen obstarat sám všechny právní náležitosti. V okamžiku výkonu dané kompetence může zákonný zástupce rozhodovat a činit takové závěry, se kterými obviněný nemusí nutně souhlasit.

„Zákonný zástupce patří mezi subjekty, který vykonávají obhajovací práva nikoli samostatně (jako tak činí osoby blízké obviněnému a orgán pověřený péčí o mládež), ale stejně jako obhájce vždy v zastoupení obviněného. Kdo je zákonným zástupcem takového obviněného, stanoví zákon.“⁵⁵

4.6 Další osoby se samostatnými obhajovacími právy

Procesu obhajoby se mohou zúčastnit i jiné osoby než je zákonný zástupce, či obhájce. Těmto osobám patří samostatné obhajovací právo, což znamená, že úkony před soudem plní vlastním jménem. K těmto osobám jsou řazeny osoby blízké, tzn. příbuzní v přímém pokolení jako jsou sourozenci, druh/družka, manžel/manželka, osvojitel, dále osvojenec obviněného. V situaci, kdy obviněný není plnoletý, samostatné obhajovací právo připadá i orgánu pověřenému péčí o mládež.

Osoby se samostatnými obhajovacími právy, v porovnání například s obhájcem nebo zákonným zástupcem, disponují výrazně užšími obhajovacími právy v trestním řízení. Osoby se samostatnými obhajovacími právy nemají možnost vyrozumění o jednání soudu, nedisponují právem klást otázky vyslychaným. Soudní rozhodnutí se těmto osobám neodesílá, právo na přednesení závěrečné řeči zde pozbývají.

Hlavním právem osob se samostatnými obhajovacími právy je:

⁵⁵ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 186, Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-720-1594-X.

- právo podat odvolání ve prospěch obžalovaného podle § 247 odst. 2 trestního řádu
- Podávat stížnost ve smyslu §299 odst. 2 ve věci mladistvého
- Podat stížnost ve věci usnesení o vazbě a ochranném léčení dle § 142 odst. 2
- Podat návrh na obnovu řízení ve prospěch obviněné osoby dle §280 odst. 3 a to i případě úmrtí obviněného
- Právo nahlížet do spisů dle §65 odst. 1, trestního řádu
- Právo zvolit obhájce obviněnému dle §3 odst. 1

4.7 Vybraná judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu sp. Zn. 30 Cdo 2533/2013 ze dne 22. 1. 2014.

Právní věta: „Náklady řízení spočívající v nákladech na obhajobu v trestním řízení, které neskončilo pravomocným odsuzujícím rozsudkem, nelze odepřít poškozenému (jako náklady, které nebyly vynaloženy účelně ve smyslu § 31 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů) jen proto, že jde o náklady vynaložené na obhajobu druhým obhájcem poškozeného“.⁵⁶

Žalobce se domáhal náhrady škody od státu, která spočívala v nákladech na obhajobu. Domníval se, že náhrada škody je důvodná, jelikož v trestním řízení, které bylo proti němu vedené, byl vydán zprošťující rozsudek. Odvolací soud uznal důvodnou tu část žaloby, ve které přiznal náhradu nákladů vynaloženou za služby advokáta, který žalovaného zastupoval po celou dobu trestního řízení, tato částka činila 60. 000,- Kč. Jako nedůvodnou však odvolací soud shledal tu část, ve které byla požadována náhrada za vynaložené náklady za právní zastoupení dalším advokátem, tato částka činila 72. 07 0,- Kč. Takto učinil s odůvodněním, že v případě, kdy si obviněný zvolí k jeho zastupování více obhájců, což je jeho právem, nejedná se o účelně vynaložené náklady. To znamená, že z pohledu odpovědnosti státu za

⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. Zn. 30 Cdo 2533/2013 ze dne 22. 1. 2014 dohledatelný na: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/54186DB75B5B1CC6C1257C7C004A708D?openDocument&Highlight=0,

škodu se nejedná o účelně vynaložené náklady. Proti čemuž podal žalobce dovolání k Nejvyššímu soudu.

Nejvyšší soud shledal dovolání přípustným, avšak právní názor odvolacího soudu za nesprávný. Dosavadní rozhodnutí Nejvyššího soudu k této problematice byla taková, že záleží jen na svobodné vůli účastníka řízení, jestli si pro svou obhajobu v trestním řízení zvolí obhájce dva, jelikož je to jeho právem a tato možnost je zakotvena v trestním řádu. Otázkou však bylo, které náklady lze považovat za účelně vynaložené, respektive jak prokázat jejich účelovost, jestli náklady takto vynaložené skutečně přispěly k odstranění závadného stavu- zrušení či změnu nezákonného rozhodnutí. Dosavadní judikatura vycházela z toho, že náklady vynaložené na obhajobu jedním obhájcem se považují vždy za náklady účelně vynaložené, pokud se neprokáže opak. Nejvyšší soud shledal, že hledání odpovědi na otázku, zda konkrétní zastoupení obviněného konkrétním obhájce skutečně přispělo k zastavení trestního stíhání nebo zproštění obhajoby by vyžadovalo až absurdní postupy, a že by se jednalo o prokazování objektivně těžko prokazatelných nebo dokonce nezjistitelných skutečností.

Potíže s posuzováním přispění více obhájců v jednom trestním řízení k příznivému výsledku vedlo k závěru, že účelovost takto vynaložených nákladů na obhajobu nelze posuzovat pouze ve vztahu k výsledkům trestního řízení. Nejvyšší soud uvedl výjimky a to pro případy, kdy bude zjevné, že stejně jako v případě jediného obhájce v jednom trestním řízení určité úkony k výsledkům trestního stíhání nepřispěly nebo úkony dvou obhájců působících souběžně v jednom řízení by byly obsahově totožné. Na základě výše uvedeného dovolací soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil.

Usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 2824/11 ze dne 10. 1. 2012

Uvedeném usnesení Ústavního soudu se zabývá problematikou ustanoveného obhájce, zvoleného obhájce a také přiznáním nároku na bezplatnou obhajobu.

Stěžovatel se touto ústavní stížností domáhal o zrušení rozhodnutí krajského soudu. Proti stěžovateli bylo zahájeno trestní stíhání a okresní soud

mu opatřením ustanovil obhájce, jelikož byly dány důvody nutné obhajoby. Stěžovatel si v průběhu trestního stíhání, potom co byl vzat do vazby, zvolil obhájce sám.

Prostřednictvím zvoleného obhájce podal stěžovatel okresnímu soudu návrh na přiznání nároků na bezplatnou obhajobu, k tomuto návrhu byly přiloženy podklady o majetkových poměrech-potvrzení orgánů Vězeňské služby o jeho majetkových poměrech, prohlášení jeho matky o nemajetnosti celé jejich rodiny.

Okresní soud žádost zamítl s tím, že podklady dokládající majetkové poměry stěžovatele jsou nedostačující. Prohlášení matky soud nepovažoval za dostatečně objektivní. Proti tomuto usnesení podal stěžovatel stížnost, ve které namítal, že ho soud dostatečně nepoučil, jakými doklady má prokazovat svou nemajetnost. Krajský soud tuto stížnost zamítl s tím, že žádost na bezplatnou obhajobu by nebyla důvodná ani v případě, pokud by aktuální nemajetnost osvědčil, jelikož nemá překážek, coby zdravý mladý člověk, náklady obhajoby po propuštění z vazby nebo případném vykonání trestu uhradit. Stěžovatel byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Stěžovatel se domníval, že byla porušena jeho právo garantované Úmluvou o ochraně lidských práv konkrétně článek 6 odst. 1 a odst. 3 písm. c)., dle kterého nemá-li obviněný prostředky na zaplacení obhájce, má právo na to, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují. Dle stěžovatele protiústavnost rozhodnutí zakládá tvrzení, že mladému zdravému člověku, u kterého se předpokládá, že by si po propuštění z vazby nebo po výkonu trestu našel zaměstnání a mohl náklady na obhájce splácet, je právo na bezplatnou obhajobu odepřeno.

Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je neopodstatněná. Konstatoval, že oba zmiňované soudy vydaly svá rozhodnutí na opodstatněném a zákonem odůvodněném základu, bez extrémního nesouladu se skutkovými zjištěními a v mezích ústavních principů. Potvrdil jejich názor, že momentální majetkový stav stěžovatele, i s ohledem na jeho produktivní věk, nezakládá podmínky pro přiznání nároku na bezplatnou obhajobu. Stěžovatel dále namítal, že nemá nárok na úhradu odměny obhájce ve splátkách. K tomuto se Ústavní soud se vyjádřil tak, že způsob úhrady odměny obhájce je věcí dohod

mezi obhájcem a jeho klientem. Z žádného právního předpisu nevyplývá povinnost klienta hradit odměnu obhájci bezodkladně. Jedná se tedy čistě o záležitost mezi obhájcem a klientem. Ústavní soud dospěl k závěru, že základní práva a svobody ani ústavněprávní principy nebyly porušeny a tedy návrh stěžovatele, jako zjevně neopodstatněný odmítl.⁵⁷

⁵⁷Usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 2824/11 ze dne 10. 1. 2012 dostupné na: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=72672&pos=1&cnt=1&typ=result>

5 Srovnání s vybranou zahraniční úpravou

5.1 Obhajoba na poli evropské unie

Právo na obhajobu je garantováno Evropskou úmluvou o lidských právech a to konkrétně v čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy jako jedno ze základních pilířů práva na spravedlivý proces. Každý občan EU má právo „*obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují*“⁵⁸ jakožto i právo být seznámen s povahou a důvodem obvinění a to v okamžiku, kdy se osoba stává podezřelým/obviněným.

Právo na informace je upraveno směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU ze dne 22. května 2012, o právu na informace v trestním řízení. Dle uvedené směrnice má obviněný nebo podezřelý právo na informace o svých právech a o právech na informace o případném obvinění. Dále mít přiměřený čas a možnosti k přípravě své obhajoby. „*Osoba obviněná ze spáchání trestného činu by měla dostat všechny informace o obvinění, jež jsou nutné k tomu, aby si mohla připravit svou obhajobu a aby byl zajištěn spravedlivý proces.*“⁵⁹ stejně tak jako právo vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě i ve svůj prospěch. Odstranění překážky jazykových bariér v podobě práva na bezplatnou pomoc tlumočnicka⁶⁰ Další zakotvení nalezneme v ustanovení čl. 48 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie, kde se zaručuje respektování práva na obhajobu. „*Respektování práv obhajoby je zaručeno všem obžalovaným*“⁶¹

5.2 Obhajoba v Německém právním systému

Postavení obhájce v německém trestním řízení je upraveno v původním zákoně č. RGBI. 1877, S.253,(Reichsgesetzblatt), který byl vyhlášen dne 1.2.1987, nově vyhlášeném dne 7.4.1987 jako zákon č. BGBl. I S. 1266

⁵⁸ EÚLP, čl. 6 odst. 3, písm. c)

⁵⁹ směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU ze dne 22. května 2012, o právu na informace v trestním řízení, odst.27

⁶⁰ EÚLP

⁶¹ Listina základních práv EU, čl. 48, dst.2

(Strafprozessordnung, dále jen „StPO“) ⁶² Obhájce v trestním řízení nevystupuje jako zástupce obviněného, nýbrž jako jeho pomocník či rádce. Jeho hlavním úkolem je, po celou dobu řízení, poskytovat ochranu obviněnému a dbát zajištění řádného postupu řízení. Je nezávislý, jedná na svou vlastní odpovědnost a nepodléhá kontrole soudu.

5.2.1 Zvolený obhájce

Obviněný má právo si v každém stádiu řízení zvolit svého obhájce. Vztah mezi obviněným a obhájcem vzniká uzavřením advokátské smlouvy, která může mít formu písemnou i ústní. Není stanovena žádná forma plné moci, postačí, pokud obviněný nebo obhájce sdělí, že byl obhájce obviněným zmocněn. S tímto nastává problém v případě doručování písemností. Spolkový soudní dvůr judikoval, že účinně lze obhájci doručovat pouze tehdy, je-li ve spise listina prokazující zmocnění obhájce. To však nevyloučilo ústní formu zmocnění, ale musí být zapsána do protokolu. Na rozdíl od české právní úpravy si obviněný může zvolit pouze tři obhájce. Pokud by nastala situace, že souběžně v jednom trestním řízení vykonávají obhajobu zvolení obhájci a ustanovený obhájce, pak se ustanovený obhájce do maximálního počtu obhájců nezapočítává. Obhájce bude obviněnému soudem ustanoven, pokud si obviněný obhájce nezvolil, a to jakmile bude vyzván k vyjádření k obžalobě. To znamená, že obhájce musí být ustanoven nebo zvolen nejpozději s doručením obžaloby obviněnému. ⁶³

5.2.2 Nutná obhajoba a ustanovený obhájce

Účelem institutu nutné obhajoby je, aby obviněný měl v zákonem stanovených případech poradce znalého práva, a aby byl zaručen řádný průběh řízení. Zákonodárce tímto zajišťuje zájem, který má právní stát na řádném průběhu trestního řízení, tím pádem i na účinné obhajobě obviněného. StPO v ustanovení §140 případy, kdy obviněný musí mít obhájce. Dle tohoto ustanovení musí mít obviněný obhájce, pokud:

⁶² JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 361 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

⁶³ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 373 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

- Se koná hlavní líčení prvního stupně, kterým je vrchní zemský soud nebo zemský soud,
- Je obviněný obviněn ze spáchání zločinu (za zločin se považuje takové protiprávní jednání, za které může být uložen trest odnětí svobody jeden rok nebo trest odnětí svobody převyšující jeden rok)
- Řízení může vést k zákazu výkonu povolání (tento důvod nutné obhajoby musí být podpořen určitou mírou pravděpodobnosti. Ta je dána například tehdy, pokud obviněnému již byl uložen předběžný zákaz výkonu povolání),
- Obviněný se nachází ve vyšetřovací vazbě nebo je dočasně umístěn do psychiatrické léčebny nebo do ústavu pro odvykací léčbu nebo je umístěn v ústavu pro ochranný pobyt,
- Se obviněný minimálně tři měsíce nepřetržitě nacházel na základě soudního nařízení nebo se souhlasem soudu v zařízení, v němž je omezena jeho osobní svoboda (tím se rozumí zejména vyšetřovací vazba, vydávací vazba, psychiatrická léčebna, ústav pro odvykací léčbu, ústav pro ochranný pobyt aj.) a minimálně dva týdny před začátkem hlavního líčení nebyl propuštěn. V tomto případě může být ustanovení obhájce zrušeno, pokud byl obviněný propuštěn z vazby minimálně dva týdny před konáním hlavního líčení
- K přípravě znaleckého posudku o psychickém stavu obviněného přichází v úvahu jeho umístění na pozorování do veřejné psychiatrické léčebny,
- Je prováděno zajišťovací řízení,
- Dosavadní obhájce byl rozhodnutím soudu vyloučen z obhajoby obviněného v daném řízení.⁶⁴

Povinnosti ustanoveného a zvoleného obhájce se v zásadě neliší. Stejně jako v naší právní úpravě může mít obviněný pouze jednoho ustanoveného obhájce. Naopak rozdílem od naší právní úpravy je možnost obviněného, v zákonem stanovené lhůtě, označit advokáta, kterého by požadoval za advokáta ve své trestní věci. Ustanovený obhájce má povinnost obhajobu převzít. Pokud byly zákonem dané důvody pro nutnou obhajobu a obviněný

⁶⁴ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 372, Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

obhájce přesto neměl, byť jen v části hlavního líčení, byla by tato skutečnost důvodem k dovolání. Zásadní odlišností od českého trestního řádu je zákaz substituce a to v případě, že byl obhájce obviněnému ustanoven. Substituce je možná jen výjimečně se souhlasem předsedy soudu.⁶⁵

5.2.3 Práva a povinnosti obhájce

Obhájce je oprávněn a povinen ke všem úkonům, které slouží k ochraně a obhajobě obviněného. Limitem pro takové oprávnění jsou pak trestní zákon a zásady stanovené advokátním stavovským právem. Obhájci je zakázáno zatěžovat zjištění skutkového stavu zastíráním skutečností, dále falšovat důkazy, navádět svědka ke křivé výpovědi nebo navádět obviněného k útěku. Obhájce je povinen radit obviněnému a podporovat ho při výkonu jeho práv, také poskytovat obviněnému potřebná poučení tak, aby obviněný mohl uplatňovat svá práva, které v řízení má. Za tímto účelem má obhájce také povinnost seznámit obviněného s právními následky jeho vyjádření a procesních úkonů. Obhájce může kontaktovat svědky, za účelem pátrání po důkazech, avšak takovým způsobem, aby nedošlo k jejich ovlivňování. K zamezení potencionálních pochybností o průběhu rozhovoru nebo jiného kontaktu si obhájce zřizuje poznámky a může svědka požádat o jejich podepsání.⁶⁶ Dalšími právy obhájce je právo nahlížení do spisů, právo být přítomen při provádění úkonů v trestní řízení, právo styku s obviněným a to i v případě, je-li jeho svoboda omezena, například nachází-li se v psychiatrickém zařízení ve vazbě či ve výkonu trestu, právo podávat návrhy na provedení důkazů, právo vyjadřovat se a právo podávat opravné prostředky.

5.2.4 Odměna obhájce a náhrada nákladů

V případě zvoleného obhájce se řešení úhrady odměny, respektive její výše nebo způsob úhrady obhájci ponechává na dohodě stran. Je to tedy otázka, kterou by si měl obhájce se svým klientem řešit sám. Ujednání o výši odměny by mělo být učiněno písemně a v zásadě by se mělo jednat o speciální písemné vyjádření obviněného, které by nemělo být součástí plné moci nebo jiné listiny. V případě, kdy ujednání o výši honoráře není ujednáno písemně nebo takové

⁶⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 376 Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

⁶⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, s. 383 Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.

ujednání není zaneseno na samostatné listině má se za to, že je ujednání platné v případě, že obvinění smluvenou částku dobrovolně zaplatí. V situaci, kdy obhájce s klientem neuzavřou dohodu o odměně, pak náleží obhájci nárok na odměnu zákonnou.

Jinak je tomu u ustanoveného obhájce, který má rovněž právo na úhradu odměny a náhrady hotových výdajů, její výše se však stanovuje v souladu se zákonem o odměnách advokátů. Taková odměna pak bude vyplácena v návaznosti na podání návrhu k soudu na úhradu odměny podané obhájcem. Ustanovený obhájce má nárok na odměnu vůči státu. Výjimka je v případě, kdy soud dojde k závěru, že obviněný je schopen bez jakékoliv újmy odměnu ustanoveným obhájcem uhradit.⁶⁷

V Souhrnu by se dalo říci, že německá právní úprava obhajoby v trestním řízení v porovnání s českou právní úpravou je velice podobná. Německo i Česká republika uznávají základní lidská práva a svobody, což by jeden ze základních pilířů demokratických států, což se jasně promítá do oblasti trestního řízení do podoby práva na spravedlivý a tedy i na postavení osoby obviněného a jeho obhájce.

Zajímavostí v čem se v zásadě liší je dosažení vzdělání a systém přípravy pro budoucí výkon právnických profesí. Takové oprávnění získá ten, kdo absolvuje čtyřleté studium na právnické fakultě zakončené úspěšným složením první právnické zkoušky takzvané „Referendarprüfung“. Po zdárném skončení studia následuje povinná právní praxe, v době trvání nejméně dvou let a úspěšné složení druhé právnické zkoušky takzvané „Assessorexam“.

První právnickou zkoušku tvoří řada dílčích zkoušek, přičemž 30% z nich probíhá v rámci studia, takzvaná „univerzitní část“ a 70% zkoušek probíhá po dokončení studia před justičním zkušebním řádem, takzvaná „státní část.“ Poté následuje povinná praxe v oboru, jak již bylo zmíněno v době trvání minimálně dvou let, přičemž praxe u advokáta musí trvat nejméně 9 měsíců a nejméně 3 měsíce u takzvaných povinných subjektů, kterými jsou civilní a trestní soud, státní zastupitelství a správní úřad.

⁶⁷ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 394s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2

První i druhá právnická zkouška je garantována státem. Následně po vykonání druhé právnické zkoušky advokát získá oprávnění k výkonu funkce soudce. Toto oprávnění umožňuje zapsání advokáta do příslušné advokátní komory.

6 Závěr

Ve své závěrečné diplomové práci jsem se snažila souhrnně popsat a analyzovat problematiku obhajoby v trestním řízení, ve které hlavní postavení má osoba obviněného spolu s osobou obhájce, jehož postavení- práva a povinnosti jsou neodmyslitelně spjata s postavením obviněného.

V první části své diplomové práce jsem se zabývala historickým vývojem obhajoby v trestním řízení a to především s ohledem na nejvýznamnější legislativní počiny z oblasti trestního práva procesního a to v období 1873-1989. Následně jsem vymezila základní pojmosloví, které se daného tématu týká, počínaje trestním řízením jako takovým, jeho fázemi a základními principy, na kterých je stavěno. Další oddíl této práce je věnován samotnému postavení obhájce v trestním řízení, jeho právům, povinnostem a možnostem dosažení obhajoby. Kapitola obhajoba a postavení obhájce v trestním řízení je doplněna o výňatky z vybrané judikatury. Závěrečná kapitola je věnována obhajobě a postavení obhájce v německém právním systému.

Definovala jsem osobu obhájce, osobu, proti níž se trestní řízení vede, v návaznosti na uvedené pak postavení podezřelého, obviněného a jejich právům, stejně tak poškozenému, coby subjektu trestního řízení, dále pak postavení, práva a povinnosti zúčastněných osob. Pozornost jsem též věnovala státnímu zastupitelství a samotnému státnímu zastupiteli, jakožto orgánu činném v trestním řízení.

Cílem této diplomové práce bylo obecně charakterizovat průběh trestního řízení a obhajoby v trestním řízení v českém právním systému, dále představit ucelené informace o postavení obhájce v trestním řízení. Zpracovávané téma vymezuje práva a povinnosti obhajoby, osoby, proti které je vedeno trestní řízení z rozličných hledisek. Nalézáme zde popsány možnosti obhajoby z pohledu obhájce, osoby s jinými obhajovacími právy, zákonného zástupce.

Závěrem této práce je důležité zdůraznit, že hlavním úkolem trestního řízení je potvrdit nebo vyvrátit daná obvinění a na tomto základě vynést spravedlivý rozsudek. Trestní řízení se vede proti osobě, jež je obviněna ze

spáchání trestného činu a právě proto je obviněný, jakožto osoba, proti níž se vede trestní řízení, zásadní stranou. Samotné specifikace a zařazení obviněného není jednoduchá z hlediska měnícího se postavení obviněného. Obviněný vystupuje jako procesní strana v trestním řízení, je důkazním prostředkem a v neposlední řadě figuruje jako předmět výkonu rozhodnutí soudu. Soudy rozhodují ve věcech trestněprávních z hlediska místí, funkční a věcné příslušnosti, jejich působnost a pravomoc je dána zákonem. Obhájce v trestním řízení naplňuje obviněného právo na obhajobu. Toto právo je základem vedení řízení.

Vypracování této diplomové práce a s tím související nastudování značného objemu literatury vztahující se k problematice trestněprávní a speciálně k aspektům obhajoby, shledávám značným přínosem, neboť mi rozšířilo dosavadní vědomosti v oblasti obhajoby v trestním řízení.

Resumé

Regarding to my diploma thesis I decided to create a general description of the defence in criminal proceeding in the Czech republic together with the description of competences and responsibilities of both sides, the advocate and the accused person.

In the first part of the thesis, I wrote about historical evolution in criminal proceedings and I kept a closer look to the period of years 1873 – 1989. Then I defined the basic terminology of the topic.

Later, I defined the rights and responsibilities of advocate and the person under criminal trial. In order to this I also described the position of the suspect, the sufferer and the accused during the trial. I also wrote about the courts, their history, rights and responsibilities. At the end of my work I described the difference between Czech and foreign law system.

My goal was to create a complete characteristics of the criminal trial, which belongs to Czech law system. When finishing my work, I realized that one of the basic rights of a human, the right to be defended by the advocate during the criminal proceeding, is one of the most important rights in our law system. Thanks to my diploma thesis I was able to understand the law problematics much more and get lots of informations, which, I believe, will help me in the future.

Seznam použitých zdrojů

LITERATURA:

- ❖ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 509 s. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.
- ❖ SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, 100 s. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-139-9.
- ❖ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.
- ❖ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, xvi, 457 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9612-3.
- ❖ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, 871 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-1594-X.
- ❖ VOKOUN, Rudolf. *Příklady a klauzurní práce z trestního práva hmotného a procesního*. 5. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1551-6.
- ❖ VANTUCHA, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 1. vyd. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-457-5
- ❖ ŠÁMAL, MUSIL, KUČHTA, *Trestní právo procesní*. 4. Vyd. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-496-4
- ❖ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012.
- ❖ BALÍK, Stanislav, Stanislav BALÍK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 235 s. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-273-8.
- ❖ KRATOCHVÍL, Vladimír, Stanislav BALÍK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, xl, 921 s. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.

OSTATNÍ ZDROJE:

- ❖ BALÍK, Stanislav. *Advokacie včera a dnes: vybrané texty z dějin a současnosti advokacie*. 1. vyd. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2000, 77 s. ISBN 80-902627-7-5.
- ❖ POLÁK, Pravoslav. *Praktikum z trestního práva hmotného: zvláštní část podle nového trestního zákoníku*. Praha, 2010. ISBN

- ❖ *Bulletin advokacie č.3/2009: Balík, S., Poledník, P.: 15 březen 1939* [online]. 2009, 3/2009 [cit. 2015-08-30]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/>
- ❖ <http://www.nsoud.cz/>
- ❖ <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>
- ❖ <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?akk>

LEGISLATIVNÍ ZDROJE:

- ❖ zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky
- ❖ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ❖ Zákon č. 41/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- ❖ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ❖ Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů,
- ❖ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob
- ❖ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- ❖ Zákon č. 57/1963 Sb., zákon o advokacii

SEZNAM OBRÁZKŮ:

- ❖ Obrázek 1, soustava soudů, zdroj: vlastní zpracování20
- ❖ Obrázek 2, státní zastupitelství,zdroj: vlastní zpracování.....32